

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Iosephi Ripamontii E Collegio Ambrosiano Historiarvm Ecclesiae Mediolanensis Decas ...

Decas Prima

Ripamonti, Giuseppe

Mediolani, 1617

Liber Secvndvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11209

IOSEPHI
RIPAMONTII
EX DOCTORIBVS
COLLEGII AMBROSIANI
HISTOR. ECCL. MEDIOL.
LIBER SECVNDVS.

Post Calimerum aliquandiu vacua Me-
diolanensis Ecclesie sedes fuit, eaque
traditur causa, quod nimirum atro-
citer ac foede laceratus Calimerus,
atq; circumfusa Pontifici Martyrum
turba, recens ac triste exemplum ani-
mis insideret, obstupe factique ciues haerent. Po-
stea cessante metu, Monam pietate clarum, & phi-
losophiae studijs insignem elegere. Seuerus Caesar
hoc tempore tenebat imperium. Is paterno magis quam
suo ingenio principio saeuus in Christianos, iam fa-
ctus erat lenior, & quotidie aliquid ex haereditaria
illa crudelitate remittebat. Ita non Mediolani tan-
tum,

tum, sed vbiq; terrarum modica religioni securitas & quies. Etiam in ciuium mores inducta iam paulatim humanitas & mansuetudo, magis quàm vnquã antea promptos & faciles ad Euangelicam disciplinã animos dabat. Iam litteris & sapientiã, cæterisque bonis artibus honos habebatur, iam Clericorum ferme iustus erat numerus, ijque non sanctimonia solum & instituto vitæ, sed etiam descriptione ordinum atq; officiorum Ecclesiasticæ rei dignitatem augebant. Quarum rerum ego maxima argumenta habeo. Namq; præter decretum annuum in ingenuorum alimenta vectigal, etiam regia librorum copia publicè proftabat Mediolani, quemadmodum quidem clarissimi scriptores perhibent, atque vetustissimus in Ambrosiana Basilica lapis fuit monumento. Præterea, delecti pietate ac doctrina præcipui basilicas tuebantur, quas partim à fundamentis excitatas, partim abrogatas inanibus Dijs, inclytæ religionis populus frequentabat. Et super omnia mouemur ac ducimur illa coniectura, quòd eligendo Pontifici, re-cta iam & certa ratio suffragiorum erat instituta, neque iam tumultuario consensu, & acclamatione populari, sed destinata in sede comitijs habitis Episcopum creabant. Igitur, postquam ex eo metu, quem Calimeri casus iniecerat, animos collegere, in curiam à primoribus est ventum. Ibi precati Deum, vti propitius adesset ad regenda cæca mortalium iudicia, inire suffragium parant. Sed breuiore compendio, suorum vota Deus impleuit, statimq; pio gregi pastor è cælo est datus. Namque cùm iam calculis res

ageretur; & optimum quemque pro se omnes destina-
 rent, augustissimo lumine circumfusus Monas ef-
 fulsit, neque mora deinde fuit vlla, quin caelestia
 signa secuti mortales, ire latum, ire felicem, & au-
 spicari Pontificatum iuberent. Erat Monas Domo
 Mediolanensis, consularis ordine, publicè spectatus
 admiratione virtutis & doctrinae. Quippe cum in
 ipsius Calimeri disciplina fuisset à puero, multa po-
 stea in civilibus, & in Ecclesiasticis officijs dederat
 experimenta sui, vulgoque columnen & praesidium
 olim in ipso fore Christianis rebus augurabantur.
 Sunt qui stirpis eius originem referant vsque in A-
 franium Barum, opesque praecipuas, & decus exi-
 miae nobilitatis memorent. Neque argumenta de-
 sunt ex communi petita praedicatione & fama. Si-
 quidem Ecclesiae locupletandae is fecisse initium di-
 citur, neque ambigunt Verbani lacus accolae; quin
 Mona vicus ab ipso nomen habuerit. Postquam il-
 lum Deus praecleara testificatione sepositum à ceteris
 admouit ad Ecclesiae gubernacula, ita res omnes con-
 stituere ac moderari est aggressus, vt appareret, hunc
 illum esse Pontificem, quem Deus ipse, non homi-
 nes fecissent. Primum omnium, magnum illud opus
 animo complexus est, vti Christianam multitudinē,
 quae adhuc in vnum confusa corpus agebat, descri-
 beret in certa membra partesque. Ad gubernandi fa-
 cilitatem, & ad profectus explorandos, multasque
 ceterarum rerum opportunitates id pertinere est vi-
 sum. Igitur tanquam grauem numero ciuitatem exo-
 neraret, deduxit eam in parochias, & apto quodiam
 num

num ad regimen est partitus. Ac principiò quidem non suum in qualibet parochia & regione templum esse potuit; quippe manente adhuc impietatis Regno, tardoq; & pertinaci ad emigrandum ex aliquot fanis Dæmone. Postea tamen destinationi Pontificis est satisfactum, & haud dubiè parochias ferè omnes numero templorum æquatas vidit. Quippe longum ævum illi, & in id vsque tempus producta senectæ, quo tempore Philippus Imperator cum Marcia Otacilia Seuera coniuge, & Philippo filio, Christi fidem amplexus portam ingentem Euangelio liberumq; cursum aperiret. Itaque Monas, turpeis aras & irreligiosa templa, quæ restabant, expiata sollennibus cæremonijs ad vnius ac veri Dei cultum transtulit. Etiam destinata ludicris certaminibus loca sacris adibus occupavit, vt̄ memoriam omnem insanæ gentilitatis aboleret. Circus Deiparæ Virgini, Compitale spatium D. Paullo, alijs nominibus aliæ profanæ sedes consecratæ. Sed quia non defuere, qui consecrationum eiusmodi plerasq; referrent ad alios Episcopos, ideò singulorū sententias reddemus, vt̄ quiq; locus incidit, neq; commitemus, vt̄ industria nostra in superbiam excedat, id quod necesse erat accidere, si vni, aut alteri scriptorū assentientes, fidem cæteris vniuersam abrogaremus. Porro Monas institutis parochijs vt̄ dictū est; numeroq; sacrarū ædiū aucto, Cleri disciplinam ordinare magis ac magis, & arctioribus eam coercere vinculis est aggressus. Neque verò illi difficile quicquā, aut arduū occorrebat, inexcogitados antea ritus, & nouas quotidie leges ad salutem animarum, propaga-

tio-

tionemque diuini cultus imponenti. Scilicet prima ætas Ecclesiæ nascentis hæc fuit, qua candidissimi mores, celebrati postea magis, quam cogniti, diuinum obsequium & virtutis amorem, rebus omnibus humanis anteferebant. Per hunc modum felix Monæ Pontificatus expedito cursu procedebat, donec Cerdonis & Valentini, & aliorum eius monstri hominum infandæ hæreses obstiterent. Ij cum abominandos de Deo sermones varijs locis ore polluto dissipassent, dira contagione peruenit ea pestis etiam in urbem Mediolanum, & nescio quomodo factum est, vt Catholicæ contextus vnitatis in varia membra dissiliret. Christi natales augustissimi, diuinitas eiusdem, natura & vita, & pro salute humani generis obita mors, & res aliæ, quarum rerum sacrosancta sunt ac tremenda nomina, turpissime in dubium à multis vocabantur. Neque simplex vnicumve illud erat malum, sed velut continenti ruina omnia secum trahebat, & vbi opinionis portento labefactari cœpti erant animi, statim luxuria & auaritia cæteraque corruptelæ præcipites homines agebant. Hinc Pontifici Monæ difficultates & angustia, magnusque labor auertendæ pesti, quod tamen est assecutus, neque deinde tabes vlla Mediolanensem Ecclesiam afflictabat. Mox obitus ipsius Monæ, & post Monam, afflictauere noua martiria, & cædes, reuoluiturque sæuitiæ Cæsarum orbis, cuius adhuc modica quies ad Ecclesiæ quietem redundarat. Sed de tempore, quo mutatio hæc & rerum conuersio facta sit, præcise affir-

affirmare nihil ausim . Nam quandiu Philippus regnauit , tamdiu stetisse Christianos , postquam idem occubuerat , affligari & premi cœpros esse , satis quidem constat . Quandiu autem illi durauerit vita post Monam , incertum & ambiguum est , variaq; sententiæ rem eam inuoluunt . Mira utique authorum licentia , nisi major esset illius , qui ne Christianum quidem in hæc tempora fuisse Philippum affirmans , magnam historiæ partem euertit , amplissimi nominis vir , & à quo discrepare pudeat , si non ipse à cæteris discreparet . Sed siue vnum , siue duos , siue treis annos (nam hic ferè numerus traditur) superstes Monæ Philippus fuerit , minime dubium est , quin post illius obitum premi hic & laborare difficultatibus cœperit , quæ scilicet ex Aula in Ecclesiam peruenirent . Ut verò Philippo Decius , pessimus optimo successit , nihil fuit calamitatum & malorum , quin Christiani subirent , perque tempus illud vniuersum , nulla Christifidelibus hora , quæ non antecedente tristior esset , illuxit . Namque Decius , super insitam crudelitatem , etiam efferatus odio Philippi , per Ecclesiæ clades , & iniurias exercuit imperium , quantum eam infestaret , tanto clariorem ex inimici iam extincti contumelia , & dolore triumphum petens . Septimus hic post Neronis tempora Christianæ religioni labor fuit , & propè mouebamur loco , nisi vindex numen impotenti dominatui mature finem fecisset . Quippe sanguinarius Cæsar ipsa capita rerum aggressus , iam Romæ Fabianum , Babylam Antiochiæ , alios alibi sustulerat , qui sua
veluti

veluti trahebant nece stragem secum Ecclesiasticæ rei, & Pontifice amisso, clarissimæ quæque Ciuitates, non secus atque certa iam orbitate mœrebant. Per cæteram verò multitudinem adeò grassatus fuerat, vt humani ingenij scœdum spectaculum exhiberet. Bientium ferè clades hæc tenuit, perq; tempus illud cum ingenti solitudine ac vastitate vacauit Apostolica sedes, nec Ecclesiæ Mediolanensi res interea meliores fuere. Sine Episcopo, sine rectorè, ac prope sine diuino cultu, particeps & socia Romanarum rerum, ciuitas breue spatium impij dominatus egit. Monas anno quinquagesimonono postquam eam occeperat; decessit, vir, cum ob cætera magnus, tum memorandus ea quoque re, quòd nemini omnium par vitæ spatium in Ambrosiano Pontificatu contigerit, siue, qui antea fuerant, siue qui post fuere, comparentur. At in Romana sede tantæ interim varietates atque mutationes extitere, vt septem inde Pontifices vnus hinc æuum æquare non potuerint. Fertur, cum extremum sibi diem imminere sensisset, prædixisse Clero calamitates eas, quibus postea consecutis, vniuersa Ecclesia horribili concussa, & quatefacta motu est. Etiam verba, quæ moribundus habuerit, & modum ipsum, in quem composito corpore senex diuinus expiravit, nonnulli scriptores retulere. Sed mihi verisimilia pro veris tradere, aut conciones fingere non lubet, iam inde à principio scilicet illud molienti vt hæc nostra narratio monumenti potius auctoritatem, quàm spectaculi delectationem habeat. Sacrum Monæ corpus diu in tenebris honore nullo
velut

velut insepultum iacuit, donec ab Eriberto in Portianam Basilicam, atque inde ab Sancto Carolo Borromeo in templum maximum sollenni pompa transferretur. De Caroli nomine nihil ambigitur; pro Eriberto, scripsere quidam Angisbertum, cui sese Monas ipse per quietem ostenderit, sedem honestiorem exposcens, & locum, in quo iaceret ostendens. Obitus porro diē viij. Kal. Aprilis, alij Kal. ipsas Aprilis tradunt. Sed Ecclesia secuta potius eius diei celebritatem, qui dies caeleste pignus post longam noctem luci redditum, ad iv. Id. Oct. memoriam ipsius anniuersaria gratulatione instituit venerari. Et comitatur publicos honores priuata familiae vnus alacritas, quæ suum nomen ad Monam non dubitat referre, sic perhibendo. Cùm ciuitatem in Parochias, vti dictum est, Pontifex diuinus ille describeret, magnam ipsi fuisse curam atque sollicitudinem, vti proprium & separatim vnaquæque Parochia templum haberet, quam sollicitudinem, quia vir pius, vnde ipsi originem ducant, adiuuetit, vltro datis ædibus, quæ vel opportunitate loci, vel amplitudine ac laxitate commodum extruendo templo spatium præberent, idè concessum eius hominis generi ac stirpi, vt cognomentum obtinerent ex eius nomine Sancti, cui ædes illa consecraretur. Ea principi Apostolorum consecrata & dicata, largitoris nepotes à Basilica Petri appellari ceptos esse; inde manere sibi vetustam appellationem, parente & authore Monæ, qui familiae pietatem hoc munere sit remuneratus. Nec minor circa Monæ ipsius originem am-

M

bitus

bitus & gloria Burræ genti. Est ea gens Mediolani, litteris & armis antiquitus inter primas: nomen ex Burro amne qui Astensem agrum interfuit, creditur accepisse: Lapidés & monumenta, Christi natalibus antiquiorem esse testantur. Opes ei, fuerant magnæ & immensum auctæ donec solita calamitate diffidioque carperetur vna moles in plura membra. Hæc igitur in multas hodie discreta familias, & propagata gens asserit atque vindicat sibi totum Monam haud magis certo cognationis iure, quam quo prisca, & extra memoriam omnem posita maiorum nomina clarissimæ quæque domus vindicant item ac tuentur. Non tamen desunt argumenta Burræ, è quibus illud ego minimè fuerim adspersus. Curia picta non obscuri nominis pagus est in agro Mediolanensi: corrupta & contracta, ut assolet voce, Corbetam hodie vulgus appellat. Is pagus antiqua sedes & possessio gentis, nobilem habet ædem Diuo Victori sacra addito Canonicorum ordine, assignatis ad cultum agris, constante fama, Monam eos agros & ea monumenta constituisse de suo patrimonio ac censu. Cum igitur in eos agros, & in ea sacerdotia gentile ius obtineat Burrum nomen, cur non & è Burrorum gente Monam fuisse conditorem assentiamur? Sed hæc, & alia, utcumque tandem accepta fuerint, in exiguo ponam discrimine. Certè monstrari domum oportuit, quam fuisse tantæ sanctitatis altricem crederemus, idque porro cum cura & fide facturi deinceps sumus, ut pontificum incunabula paternasque domos, & nostrates quasi vultus ostendamus. vrbis

Non.

Non enim profectò grata veterum annalium memoria fuit erga familias ipsas, quæ tulere nobis hæc decora, & quarum est sobole perfectum, ne indigeret externæ opis Ecclesia, neue felicius alibi, quàm in suo ipsius gremio pastores inueniret. Illustrium animarum procreatrices domos, & stirpes ipsas quæ sanctorum numerum auxere, atque peperere salutem urbi, transmissere silentio, idque probrum & ea culpa plerosque rerum scriptores habet. Defuncto Monacho Materno Ecclesiæ Mediolanensi non sine miraculo Pontifex est datus. Annales alij Monachum Miroclem subiecere, isque per Ecclesiæ tabulas, & monumenta inueterauit ordo. Sed nos ad liquidum exacta, & certissima temporum supputatione, quæ non potest fallere, ducimur, ac regimur. Et quoniam audaciæ videtur esse præcipitis, publico iam consensu receptas tabulas infirmare velle, rationem ipsam, quæ nimirum est omni potior autoritate proponemus, atque rem totam statuemus velut in clarissima luce. Jamprimum igitur satis constat, Romanam synodum habitam fuisse anno salutis nostræ tertio decimo supra trecentimum, eaque res omnium, & litterarum, & hominum fama comprobata est & recepta. Interfuit huic Sinodo Mirocles, extatque nomen illius inter cætera Patrum nomina, qui scribendo affuerit. Non potuit autem interesse, siquidem anno ducesimo sexagesimo septimo factus Episcopus duos tantum & viginti vixit annos in eius vigiliæ munere. Quod si quis ita producere velit Merocli Pontificatus annos, vt in Romani Concilij tempus

extendat, tot utique corradendi cæteris, atque confertendi in ipsum erunt anni, quot sanè non recipiat pontificalis & iusta iam ætas. Ne illud quidem simile sit vero, uti tandiu vacua fuerit Ecclesia, quantum spatij desit ad hæc interualla temporum explenda, & extrahenda in tabularum eiusmodi testimonium, & authoritatem. Atque ut vanæ sint hæc rationes, quibus utique confutandis haud facile inueniri exitus possit; illa erit instar omnium, quòd regnante ac seuiente Maximiano, cæsi pro Christi fide fidelis, Carpophorus, & Nabor, & Felix, & Victor, communicauere consilia cum Materno, isque manum eam amplexus est caritate, ac officio, & fauore. Maternus igitur non Mirocles incidit in hæc tempora, & huic assentiri successioni ac ordini par fuerit faciles animos, & aduersus Historiæ fidem, atque tot veritatis argumenta minime contumaces. Neque verò in hisce tantùm Mirocle, ac Materno lapsi sunt, & errauere Petrus Galestinus, & Onuphrius Panuinius docti homines alioqui, & honoris causa nominandi; sed amisso hinc, & veluti de manibus excidente filo, ad Ambrosium vsque cæcis ambagibus inuoluuntur, rotamque temporum & rerum seriem interuertunt. Et nos, quandoquidem iam semel ausi sumus opponere nostras rationes hominibus eiusmodi; petemus ab illis, in quorum manus hæc nostra cura peruenerit, uti faueant æquis animis, etiam cum pari fiducia, & cupidine veri, cætera deinceps menda tollemus. Cum igitur extincto Mona, neque daretur Episcopus à Pontifice maximo, neque in Clero Mediolanensi

lanensi

lanensi quisquam muneri promptus emineret, antequam
demum ea solitudine ac orbitate Patres in Curiam
dicata conuenere, ibique de Pontifice creando cō-
muniter instituerunt agitare consilia. Sed ita res tu-
lit, vt sine exitu conuentus ille dimitteretur, dum
eorum, quos nominatio destinabat, alij modestia,
plures metu ac trepidatione cunctantur. Cū eodie
mœstis animis re infecta discessissent, aliquanto post
iterum conueniunt. Eo conuentu fama est, grande-
um hominem notum fama sanctitatis & prudentiæ,
dixisse monitum se cœlesti voce per quietem, vt qua-
rente pastorem populo Maternum indicaret. Fortè
non longe inde Maternus ipse aberat. Quare fit ad-
eum concursus, & statim in Pontificia sede colloca-
tur. Erat is ciuitate Mediolanensis, & nobilem in
Ecclesia locum obrinuerat, dignitatis vocabulo Pri-
micerius appellatus. Nec minus amabilitate morum
& suauitate noscitur, vt quacunque incederet,
nomini similem, ac verè Maternum appellarent.
Quo tempore ad Ecclesiæ gubernacula est vocatus,
Gallus imperitabat. Is, quia neque mutari supersti-
tionem volebat, in qua natus ac educatus foret, &
Materni virtutis admiratione mouebatur tamen, vt
aliqua ex parte Christi disciplinam admitteret, me-
dio edicto numerum finiuit, quo ne plures Mater-
no habere discipulos liceret. Ita redactus in angu-
stias animus ille, qui diuulgandi Euangelij cupidita-
tem orbis vniuersi finibus terminatam atq; circum-
scriptam haberet, ijs terminis & ea finitione graui-
ter admodum angebatur. Sed spernenti legem ini-
quam,

quam, & veluti cancellos egredienti, graue periculum ex altera parte propositum erat, ne, si penam causam impietas irritata, Christianæ rei violentas manus admouisset, nutantem adhuc eam & vacillantem ageret in præceptis. Per hunc modum vincebat dolorem Episcopus, liberumq; campum & meliora tempora sollicitus expectabat. Usq; in Valentiniani principatum angustia durauerit, Valentiniano regnante dilatata, permissumq; vt Christiana sacra suscipere, ac profiteri cuiuslibet impune ac liberum esset. Namque Valentinianus, præterquam quod ingenio mansuetus erat ac probus, metum quoq; subigebatur vt re christianam suerit ite suis itineribus, dum reputat casus atroces eorum, qui per tormenta & neces obstitissent. Postea is quoque ad superiorum amentiam est redactus, cum Magus cum quidam, vt fama est, infatuasset, nec deinde melior est habitus, quam illi antecedentes fuissent. Sequitur inde aliquot interiectis Maximianus Herculeus, qui non Galli temperamentum, non Valeriani mutationem ac varietatem, sed ipsius Decij rabiem imitatus, vt orbe toto, sic etiam Mediolani Christianos omnes perpetuo tenore crudelitatis afflixit. Primum facinus, quo Mediolanensem Ecclesiam concuteret, illud fuit, cum urbem eam ingressus apparatus superbissimo, edixit omnibus locis capitali pœna proposita, vt quicumq; Christianum aliquem nosset, susteret ad tribunal, noxiumq; caput accusaret. Addita probra & contumelia, quibus infirmiores animi commoueri scilicet possent. Iret profana colluies, iret sceleratum genus, inui-

inuisum dijs hominibusq; & bonorum omnium ocu-
los liberarent. Ab eo edicto multi mortaleis vtriusq;
que sexus occisione sunt occisi. Nam quicumque sa-
cram ædem iniret, vel alio quomodo se Christi cul-
torem proderet, statim accusator, statim carnifex ade-
rat, & quamlibet exiguum ac leue pietatis argumen-
tum atrocissima pœna sequebatur. Ut vetò Cæsar ip-
se in Equestri circo magna sella confedit, & cin-
ctus latera cohortibus armatis, ad principes ciuitatis
est concionatus de Numine Deorum violato per Chri-
stianos, de calamitatibus ob eam rem publicè ac pri-
uatim acceptis, de clade & ruina, quæ rebus immi-
neret, nisi ei malo quamprimum obuiam iretur, tunc
scilicet furialis, & rarò antea spectata crudelitas vr-
bem est peruagata. Nam postquam lætis de more
vocibus acclamaure forti, & felici, & victori, &
Augusto, discurrunt in suas quisq; domos veluti a-
mentis est lymphati, nec formè tenet quemquam
sensus humanitatis, quominus Imperatori sapissimo
gratificari suum ipse sanguinem cupiat. Cadit ictu
parentis filius, nec filio violare patrem est horror;
fraterna vincula, conjugale nomen, affines & co-
gnati, non iam sunt animorum vincula, sed mate-
ria cædis, & crudelitatis inuitamenta. Vbi diro &
abominando pretio gratiam principis insani popula-
res quæsiere, ac postquam sua viscera sanguinem que-
triuhaui, veluti victrix amentia suggestit aliam
iem furor extremus, quæ velut accessio patrati faci-
noris esset. Proximi dies erant, quibus Christi vita-
lem obitum Ecclesia recolit, anniuersatio luctu, quæ
Cæsar.

Caesar idem ille promulgari edictum iubet, quo edito religiosissima templa conflagrarunt, & sacri libri quotquot erant, in vnum congesti cumulum publice sunt cremati. Ea nimirum iniuria Christianos ad extremam penè desperationem adduxit. Hic igitur sub Materno status Ecclesiae Mediolanensis fuit, cruentus ac funestus vniuersae multitudini, & ipsi ante alios Episcopo, non solum ob dolorem, quem capiebat ex interitu suorum ac strage, verum etiam propria calamitate grauis ac turbulentus, dum inter munera pastoralis officij runderetur ac pulsaretur. Ne tamen illi vita & spiritus eriperetur extremus, Ecclesiae suae curam haud dubie gerens Deus prouidit. Nam quamuis in quotidiana popularium occisione dirus Imperator ipsum praecipue caput appeteret, non tamen interea defuere mites homines in aula, qui multitudinis innoxiae calamitatem agrè ferrent, Maternique rebus fauerent ex occulto. Mombricius, quem Baronius sequi authorem non dubitat, etiam scribit ex impura illa domo, Christianos fuisse nonnullos, nec eos infimi ordinis & loci, sed qui partim conscij principis arcanorum essent, partim per alia ministeria familiares & cari, quorum videlicet opera sit effectum, ne difficillimo illo tempore pusillo gregi pastor eriperetur. Addit idem, aulicorum hominum plerosq; scribendis Martyrum casibus institisse, ut in quoq; plurimum diuinæ virtutis emineret, quos deinde libros occultis locis abderent, ne furor ille, qui pietatem opprimere esset conatus, etiam monumenta pietatis aboleret. Sed vetustas nimirum, an alia
 quæ-

quæpiam iniuria nobis eam memoriã inuidit, quã si haberemus, non ego veluti congeriem & aceruum cælestium virorum exhiberem, sed quod in historia esse iucundissimum solet, personis eos, locis, temporibusque distinguerem, vt quemadmodum sua vnusquisque palma donatus apud superos æuo sempiterno perfruitur: ita separatum decus etiam in animis hominum, in memoria rerum, aliquo beneficio nostrarum litterarum obtinerent. Pauci tamen, qui hanc ignorationis humanæ cladem effugerunt, memorantur, quorum exitus explicabo. Victor natione Maurus Mediolani stipendia faciebat in ipsius Maximiani castris, ita vt Christi cultum nulla in re occultum haberet. Is accusatus atque in custodiam traditus, cùm in suscepta religione perstaret, inanesque Deos auersaretur animo constanti, primò tentatur fame, quam in sextum vsque diem, quibus negotiũ datum erat, extendere. Septimò die productus ad Imperatorem, & iussus Idola venerari, constantiæ suæ gradum obtinebat, neque inde precibus, aut minis, aut vlla præmiorum pollicitatione mouebatur. Quare descensum ad verbera, quibus iterum atque tertio per dierum interualla contusus, neque victus, insanam cohortem, miraculo roboris obstupescit; nec tamen ideò temperauere, quominus diuino capiti vim vltimam inferent. Extra urbem, in siluam, que Vlmea dicebatur, eductum, & securi percussum feris laniandum obiecere. Sed eæ nimirum refugiebãt, & adeò non impressere dentem sacro corpori, vt etiam ad custodiam ipsius per septem dies excuba-

N

rent.

rent. Cognitum id spectatumque Materno Pontifici, qui cum eò venisset, feras duas, alteram iuxta caput, ad pedes alteram inuenit, quarum habitus & obtutus esset eiusmodi, ut ibi tanquam in vigilia & statione collocatæ esse diuinitus viderentur. Illæ deinde reliquiæ in Portianam translata Basilicam, Victoris nomen superindidere, diciturque hodie Basilica D. Victoris ad corpus, discriminis causa, propter cognomines alias, quæ Mediolani diuersis postea temporibus ædificatæ fuerunt. Martyris huius initia & exitum prout explicauimus, scriba publicus Maximianus nomine, litteris consignauit, quas quidem in litteras, siue hominis incuria, siue describentium inde mendo ac errore pro Materno Episcopo Marinus irrepsit. Postea Baronius, & alij docti homines emendauere. In loco Martirij, quem hodie locum exigua cella monstrat, Philippi fuisse tunc hortos tradunt alij, neque tamen ea res pugnat, quominus ob arboris eius frequentiam Ulmea silua potuerit appellari. Claruere per diu miraculis reliquie Martiris huius, & tantum valuit in exteras quoque terras didita fama, ut sibi patronum eum atque tutelarem pleræque gentes adoptarent. Volaterani caput ipsum à Calisto Pontifice Maximo sibi traditum iactant. Et Senenses cum præcipua religione colunt inter suæ vrbis præsidia & firmamenta. Meminere Martiris inclyti plerique scriptores. Ennodius etiam saluti sibi fuisse testatur, cum in magna sua calamitate bonæ spei plenus ad ipsius tumulum accessisset. Victor sic finiuit. At fidelis ex iisdem castris, non sua

sua tantum, sed sociorum quoque gloria clarus, patrem alia in sede gloriam est assecutus. Magna nobilitas huic, & maiorum bona facta, praecipuaque inter Mediolanenses claritudo, siue decora domus, siue quis proprias ipsius virtutes intueretur. Sednatiuus error, & hausta cum nutricis lacte gentilitas inerat iuueni, & secutus aulam contraxerat inde solita vitia & labe. Mox intrauit animum Christianae religionis amor & cupido, Expiatus à Materno sacro fonte, & caelestia ab eodem mysteria edoctus, Caesaris gratiam, & humanae gloriae tentamenta, & quicquid caeci mortales concupiscunt, adspernatur penitusque sese in Christum auertit. Praecipuum studium erat Neophito visere frequenter ac iuuare Christianae charitatis officijs eos, qui religionis accusati, carcere & vinculis attinerentur. Ex eorum numero Cassius quidam dira custodia cohibebatur, vulgoque sic omnes autumabant, tantò atrociores daturum esse poenas quantò virtute ac natalibus, & apud ipsum principem gratia potior ac prior ante accusationem fuisset. Hunc ipsum & socios pedore ac fame, & omnibus alijs exemplis custodes vrgebant, si quo pacto possent caelestem eam virorum cohortem à suscepta religione detertere. Gnatum id Fideli, neque distulit quominus eximere captiuos imminente periculo, eosque inde educere in tutum conaretur. Assumptis Carpophoro & Exanto qui consuetudine ac ministerio, Caesaris familiares, ceterum intima religione ac sensu Christi fideles erant; his igitur in partem gloriosi conatus assumptis, carceris custodes appellat, vti

sese ad vinctos Christianos introducant. Primò clau-
 sæ erant aures, & negabatur. Instando demum, &
 virgendo, & pollicendo, ac donando, & fortasse etiã,
 vt militares adhuc retinebant spiritus, minando, &
 increpando, perũicere, Fidelis, Carpophorus & Exan-
 tus, vt admitterentur. Admissi demunt vincula, &
 vnà cum ipsis egressu clandestino discedunt ex vrbe,
 quacunque fors tulisset, petitori salutem & vitam.
 Ita fors tulit, vt Nouocomensi tendenteis regione,
 ad Siluulam (id loco nomen) peruenirent. Haud
 longè inde mortui hominis corpus, quod funebri
 pompa sepulcro inferebatur, obuium habuere. Nec
 mora. In feretrum obuerti iubent mortuum exsur-
 gere confestim, atque Deum vnum, cui deseruirent
 ipsi, quique hoc iuberet, agnoscere ac venerari. Vix
 ea locuti diuini homines erant, cùm exanguis corpo-
 ri spiritus vitales rediere, atque defixa miraculo tan-
 tæ rei multitudine, quæ funus ducebat, institit re-
 pente concionari de futura vita, ac docere quemad-
 modum nemo colendus adorandusque esset, præter
 eum, cuius beneficio ipse reuocatus foret. Hoc pa-
 trato miraculo, diuerrentes è regio itinere, quod
 Nouocomum ducebat, fuis ad Deum precibus ora-
 bant, vt quæ foret expeditissima salutis via, hanc
 monstrare dignaretur, cùm repente satellites affuere.
 Fidelis elabitur, cæteris iniecta raptim vincula, &
 quia mandata Cæsaris, omnemque Deorum men-
 tionem adspernabantur, percussæ in mortem cerui-
 ces. Ea in sede postea Liutprandus Rex regio opere
 templum extruxit, vt inclitum Martirum cruore so-
 lum,

lum, atque consecratas illas glebas ostenderet pietati. Sic Exanthus & Carpophorus, & Cassius, & reliqui sodales ad Deum excessere. Mox & Fidelis ad caput lacus obtruncatur. Eius corpus à pijs hominibus eodem in loco tumulatum, quem sacro cruore conspererat, postea Nouocomum, inde Aronam, ab Arona Mediolanum nostra memoria translatum fuit, atque in sui nominis æde collocatum, quam ædem Iesuitæ sodales tuentur. Arona est in Verbanis lacus littore contra veteris Angleria reliquias, & vestigia nobile municipium. Arcem habet inclinatam operibus & situ; Borromæi Comites antiquitus tenent. Ibi sacra Martiris ossa post varios casus, mutatamque solita varietate sedem, vetusta in cella quiescebant, cui vectigalia & magni pecuniæ fructus attributi. Borromææ domus gentile sacerdotium. Cellam eam D. Carolus Borromæus ille contemptor humanarum rerum, in urbem societate Iesu, cum attribueret ei societati, Sacerdotium simul ipsam adsignavit. Et illi cælestia pignora Mediolanum transtulere, ut honos fieret novæ Divi Fidelis ædi, quæ perducta nunc ad fastigium, magnificentiam & opes honestissimi Ordinis testatur. Servant tamen adhuc Aronenses antiqui decoris partem, ipsius Caroli munus. Senferat ille municipes angere, quod inclinatæ martirum exsuviæ procul ab se tanquam ex inuisa superis terra tollerentur, ac fierent alienæ pietatis gloria. Ob id redonari ac restitui segmina pristina in sedem iubet. De hisce Carpophoro & Fideli socijsque aliter est apud alios, & sunt, qui rem-

rotam

totam in hunc modum exsequantur. Cùm victo Gal-
lorum exercitu, Maximianus dimitteret auxilia, &
copias, vulgoque militares viri domos irent, substi-
tisse Mediolani Carpophorum & Fidelem, conterra-
neos videlicet, ac præter vulgaris amicitiae vinculū,
etiam christianæ religionis arctissima societate con-
iunctos. Horum pia studia Materno cùm innotuif-
sent, destinatos vtrumque Nouocomum Euangelij
causa. statim id emanasse ad Cæsaris ipsius aures, qui
videlicet excubaret in eam curam, vt omnia confi-
lia, conatusq; sancti Pontificis exciperet. Igitur sub-
missa gladiatorum cohorte, priusquam urbem ingre-
derentur, oppressos, atque ita pro Laurea pastoralis
Martyrij palmam inuenisse. Mombrius cætera con-
cors narrationi superiori, discrepat in eo, quòd E-
xanthum, relictis in silua socijs præcessisse explora-
bundum refert; interea Fidelem & Carpophorum
obtruncatos. Addit quoque lanistarum in exsequen-
da nece trepidationem, adhibitasque preces obfir-
matae Martirum constantiæ, vti Numina Deorum
agnoscerent potius, quàm sæuendi sibi materiam
darent. Inde nihil profectum, cùmque percussi di-
uini homines expirassent, secutum cæli fragorem
cum tetro ac minaci fulgurum splendore; nunciata
ea Maximiano, terroris in præsentia multum, nihil
tamen sanæ mentis in posterum attulisse. Porrò alia
monumenta & libri sic habent. Cùm Seuerinus, A-
lexander, Licinius, & Cassius, & Secundus, Chri-
stianæ religionis accusati eodem omneis Ergastulo
tenerentur, constantiam & pietatem eorum fortè ad-
mi-

mirationi fuisse custodi carceris Sillano, sic, vt eam in
omni sermone libenter prædicaret. Peruenisse inde
famam ad Carpophorum & Fidelem, qui visendi stu-
dio ad eos profecti, vt excelsos & impuidos animos
cognouerint, vltro fidem amplecti voluerint eam,
quæ altrix & magistra tantæ virtutis esset. Ita statim,
& hosce traductos ad Christum ab turpi Dæmonum
seruitio, & illos exemptos vinculis & carceri fuisse
diuinitus. Inde cum Nouocomum tenderent, reten-
tos ab imperatorio satellitio, cruciatibus acerbissimis
occubuisse. Sequuntur hosce Nabor & Felix, Mauri
genus, instituto vitæ milites, nec exitu dispari. Quip-
pe Mediolani cum iisdem in castris haberentur, ac-
cusantur eodem crimine, & postquam torti grauer
equuleo, cæterisque cruciamētis inuicta perseuera-
bant fide, Laudem inde Pompeiam adspportantur.
Ibi securis impacta collo, martiriumque est exple-
tum. Sacra corpora Mediolanum retulit Sauina Ma-
trona nobilis haud minus pietate in Deum, quàm
generis claritudine. Sita sunt in vetere Martirum cœ-
meterio, quæ postea dicatam ipsis ædem Diui Fran-
cisci nomen & honos occupauit. Eadem in æde con-
dita seruantur Sauinæ ipsius ossa, quæ mulier obiit
per id tempus insigni fine. Namque tota in Marti-
res diuinos obuersa, siue periclitantes inuisendo, &
iuuando, siue iam extinctos tumulando, cum id of-
ficium Nabori & Felici persoluisset, incubans fortè
dic quodam ei sepulcro, sublatis in cælum manibus
expirauit, ita vt marronali quiete Martirum ipsorum
haud dubie merita & nomen apud posteros æquaret.

Patria

Patria illi Laus Pompeia, Trissina gens, & multa decora fuisse, quæ peperit ipsa, quæve à maioribus accepit. Sed nos omissa iam Savina peregrina & hospite, tutelarem ciuemq; nostrum exsequemur, quem hoc tempore diri cruciatus gloria cælestibus aggregatum recoluit omnis ætas inter præcipua decora urbis Mediolani. Sebastianus is fuit patre genitus homine Gallo quem ciuitate Narbonensem perhibent. Sed propterea mariti morte vidua relicta mater Mediolani sua in patria filium vnicum educavit, ibiq; est habitus ad puberem ætatem. Postquam adoleuit, ardens rei militaris cupidine, eam vitæ formam est secutus euentu felici. Siquidem cum multa egregia facinora fecisset, queis accresceret quotidie fama fortitudinis & prudentiæ præfectus primæ cohortis appellatur à Cæsare, quæ splendida dignitas erat, & ob magna merita magnasq; virtutes clarissimo cuiq; demandabatur. Eum honoris titulum Sebastianus adeptus benigne cum omnibus ac liberaliter agendo, simul obsequio erga principem ac dexteritate breui perfecit, vt neq; Maximiano gratior ex aula quisquam, neq; apud milites esset. Vulgo patrem appellabant, & quacunq; incederet, id nomen audiebat. Christi fidem & disciplinam adamauerat ille quidem principio statim, neq; diuersa erat consuetudo & vita. Sed quia periculum erat, ne si res ad Maximianum emanaret, per eam offensionem arceretur quotidiano Martirum congressu, eaq; res Christianæ rei detrimentum afferret, minusq; multi deinceps ipsius officijs adiuuari possent; ideo quanta maxima poterat

rat

rat cautione & arte inter militares & aulicos homines agebat. Ea porrò dissimulatio; mirum quantas ipsi daret opportunitates, ut Christi causam in summa rerum iniquitate protegeret ac tueretur. Ante omnia salutaris erat, firmandis & animandis hominibus, qui Catholicam religionem amplexi, constanter illi quidem & alacritate mira sese torquendos offeriebant; cæterùm inter ipsa tormenta, frangebantur animis, atque deteriorem ad partem inclinabant. In hosce nimirum Sebastianus excubabat, cumque traherentur in carnificinam, ibat unà, dissimulanter obuersabatur, & ubi cerneret signa labantis animi, nutu, & hortatu, & ipsa venerandi ac sacri oris præsentia, fratres ad finem usque sustinebat. Ac eo quidem in genere quid aliquando acciderit, memorabo. Marcellianus & Marcus ex præcipua Romana nobilitate, præstituto triginta dierum spatium, intra quam diem, dogma Catholicum, cuius accusati fuerant, abdicarent, aut nota iam & solenni pœnarum varietate necarentur, obfirmarant animos, & haud dubie brevissimæ lucis usuram, & caduca bona, sempiternæ vitæ post habebant. Itaque iam exeunte die vulgatur vrbe tota rumor, Marcelliano & Marco destinatum esse mori; non preces aut minas, non datum pœnitentiæ spatium apud illos animos valuisse. Et coniunx, & liberi, & parentes erant utriusque; magnisque præterea domibus annexi totam pænè civitatem amplectebantur. Facto velut agmine simul omnibus & assumpto proximo quoque ac familiarissimo, vadunt ad custodias, & uti liceret colloqui cum suis

O petunt.

perunt. Facile impetrauerunt. Ingressi lacrimis obortis, ubi constrictos videre clarissimos viros, & ubi sonitus catenarum increpuit, mœstum aliquandiu silentium obtinuerunt; neque vincētis, aut sermoni constabat lingua, aut sicci erant oculi, ubi parentes & uxores, & cara pignora, & propè sedibus excitam suam vterque domum adspexere. Mox fandi facultas fuit; & ipsi primùm senes interrogant, ecquæ sit illa sententia, qua sese, & domum, & genus, & ipsam dedecorare patriam velint? breuiter ad ea Marcellianus & Marcus; pro Christo pereundum esse, neque id infamiam, aut dedecus arbitrari. Orto deinde sermone, multisq; verbis in hanc illamve partem habitis, reliqua cohors paulatim, vt cuique desiderium, & animus, & dolor, accedunt, proles, uxores, amici, consanguinei, tantumq; valere, tot simul in vnum coaceruata vincula societatis humanæ, vti respicerent seipsos, atque cuperent viuere. Itaq; non dubia iam animorum inclinatione cogitabant, de placando Cæsare, luceq; repetenda. Sensit hoc instinctu diuino Sebastianus; an verò aliquis monuit? Certè spreto periculo, & immemor artis, aduolat eò, gemens ipse secum, si clarissimi viri certam, & oblatam è cælo Martirij gloriam è manibus omitterent. Vbi conspectus est, ipso statim vultu & oculorum ardore, & quadam occulta vi commouit narrantes animos, & trepidi cælestis linguæ statim expectabant verbera. Vt verò ille orationem huiusmodi est ingressus; ubi Christianum robur, ubi cælestis vigor, ubi nam essent illa tot mutuis commu-

nicata

nicata sermonibus meditata mortis, & Martirij tunc enimvero Marcellianus, & Marcus ingentibus animis valere mollia hortamina, valere molles animos iubent; neque ullam postea vocem admiserunt, quam, aut miserando spes suas irritas, præcipitemque senectam, uterque parens, aut vxor obijcienda solitudine, ac viduitate, aut tenera proles natiuo illo, ac simplici, sed efficace nimium ac violento conatu poterunt admouere. Ita illos quidem parata diuinitus iam manebat palma; Sebastianus autem haud ambigam eiusdem gloriæ prærogatiuam ab eo colloquio mirabiliter tulit. Namque cum dicendi finem fecisset, emicuit cælesti luce circumfusus, interque lucis eius radios volitantes Angeli, candoris eximij tunicam iniecerunt. Simul alia species apparuit, quæ miraculum illud auget. Iuuenis fuit, rara, & nunquam antea spectata mortalibus oculis forma, & dignitate. Is visus amplecti Sebastianum, hæc verba pronunciauit. Tu sæculis innumerabilibus eris mecum. Series inde miraculorum est secuta. Nicolstratus erat quidam apud Romanos veluti præfectus iuris, præcipua erga Cæsarem ipsum fide, & ea commendatione splendidæ dignationis locum assecutus. Huius vxor longa sex annorum valetudine ac tabe, linguæ usum amiserat; integræ tamen aures erant, & cum loqui nihil posset, audiebat omnia. Ea mulier visa luce, quæ circumfulserat Sebastianum, & audito sermone, quo Marcellianum & Marcum (in illa forte domo custodiebantur) increparat; exarsit repente animo, tacitoque sensu, Christum ut sequeretur. Itaque

manibus, & oculis, & incerta nutuum significatio-
 ne declarare cupidinem eam coepit; simul hortari ac
 monere quorquos aderant, ne tam salutarem piam-
 que doctrinam amplecti cunctarentur. Ipsa certe non
 est cunctata quominus ad Sebastiani sese pedes abij-
 ceret, eademque pia gesticulatione fateretur animi
 motum, & conceptam repente flammam, ac aeternę
 salutis amorem. Obmutuerat, sicuti demonstratum
 est, longa tunc mulier, ac in linguę subsidium quan-
 tocumque poterat motu corporis, & ad sensus expri-
 mēdos accommodata inflexione capitis & oris ute-
 batur. Eam nobilis Matronę calamitatem Sebastia-
 nus, euincendis in Christi fidem etiam aliorum ani-
 mis esse opportunam putauit. Conuersus ad eos, qui
 frequentis aderant, manu poscit silentium ac dein-
 „ de sic inquit. Si ego verum vnicumq; Numen adoro,
 „ si vera & sancta de hoc ipso Numine sum locutus;
 „ precor ab hoc Numine Deoque Opt. Maximo, &
 „ Christo liberatore generis humani, vt mulieris hu-
 „ iusce linguam soluat, & in ipsa vetus Zacharię mi-
 „ raculum renouetur. Hęc dixit erecta penitus in Deū
 mente Sebastianus, & simul in crucis figuram ad mu-
 rum illud ac lingue os admoto digito, diuini bene-
 ficij vim expectabat. Neque irrita spes fuit. Solu-
 to confestim ore mulier prosequitur ipsum Sebastia-
 num acclamatione lata; Beatum appellat, & ipsum,
 & quicumq; ipsius dictis, ac prædicationi fidem ad-
 hiberet. Spectante & audiente Nicostrato totum hoc
 acciderat. Itaque professus is quoque repente sese
 Christianum, ipsos quos habebat in custodia Mar-
 cellianum.

cellianum & Marcum soluit vltro, & si abire incolumes velint, potestatem facit. Non iam erat fratribus hisce mollis animus, qualem inuenerat prima illa parentum atque propinquorum tentatio. Constante amplexi martirium, & abruptis vitæ inuitamentis eminebant in cælum, ac inter atrocissima tormenta fundere sanguinem gestiebant. Itaque fortibus oculis abnuere fugam, & in iisdem ad finem vsque vinculis perseverare sibi certum esse responderunt. Ea constantia & celsitudine animi numerosum commouere secum agmen; cuius principes fuere Tranquillinus & Marisa parentes, & tota deinde domus, capita, in vniuersum ad sexaginta, quos omnis Policarpo Sacerdoti cælesti lauacro Sebastianus expiandos dedit, & cum expiarentur, noua de cælo miracula cæcis mortalium mentibus affulsere. Namque inueteratos abscessus & apostemata, & labe atque calamitates alias humani corporis, vna cum animi sordibus aqua illa lustralis absterfit. Inde ad Cromatiū quoque Præfectum Urbis manauit fama, & ille mille & quadringentos traxit ingenti deorum inanum strage. Tunc enim uerò strata Martirum corporibus Roma, cruore manauit innoxio, veluti cum circumuenti hostes ab irato victore cæduntur. Aliorum tormenta, & casus alij scriptores memorauerunt; nec esse videntur huius instituti. Sebastianus urbis nostræ ciuis in hunc ferè modum occubuit. Satiatus iam cæde Princeps, ubi hictores, notum fama virtutis, & extremo facinore iuuenem in conspectum eduxere; dicitur prima statim quauis immitis animi propensione,

sione, consilium agitasse illud vt ipsum conseruaret. Multa munera, quæ fuerant in eum congesta diuinitus, multa dignitas oris, & decor, & gratia, & super omnia spectatum animi robur in ea ipsa re, qua meruerat iras; veluti fræna iniiciebant furori, auctarq; monstrum illud ignoscere. Itaq; molliuscule appellatum interrogat, posset ne venerari Deos, & in suæ salutis meditata consentire? Cùm Sebastianus ad ea, Deum vnũ, & vnã ex Deo salutem opponeret; rursus contraria magnifica verbis, re inania Cæsar orditur. Postquam his quoq; confutatis manebat in sua sententia vir Mediolanensis, & aduersus principis Maiestatem, iamq; mutatos ira vultus, inconcussa perseuerabat mente; dimittitur cum atroci mandato. Statueretur contumacissimus mortalium in maxime conspicua & aperta castrorum regione, pegma in id ipsum erigeretur, deinde circumfusi milites tela & sagittas in corpus illud pro se quisque collinearent, donec rebelli ac desertori vitæ finis fieret. Contorsere sagittarum examina qui militum in id fortè ministerium electi vitare imperiũ haud potuerant. Cæteros, viri caritas ad misericordiam inflectebat; & erant qui obuiam irent, nisi telorum statim immissus imber serum auxilium fecisset. Ita Sebastianus pro mortuo relictus ipso in pegmate, Irene Castuli Martiris vxor erat eximia religione ac pietate. Hæc infecutæ noctis silentio, cùm vndiq; solitudo & quies esset, egressa in campum eo consilio, vt Sebastiani corpus inde quacunque posset ope detractum adsportaret, ac sepeliret, vbi soluere

vin-

vincula & moliri cadauer institit, latentem in eo vitam sensit ex tenui palpitatione, siue aliqua Sebastiani vox fuit. Confusa inde mulier gaudio simul & metu, & solitudine, vti caelestis animæ reliquias foueret, ac ne corporis iactatione fugeret vita, quam lenissime in tabula collocatum vocata in partem oneris ancilla deportauit in suas aedes. Ibi non tam humanis remedijs, quam ope diuina repente integer Sebastianus extitit, atque post aliquot dies obtulit sese Principi, seuerè increpans Christianæ religionis hostem, innoxij sanguinis auidum, & alia, queis eum à sanctissima Christiani nominis insectatione detereret. Ille stupore defixus, quòd & vocem, & vultum, & habitum nosset eius, quem absque dubio mortuum crediderat, & ita Centuriones renunciarat, cum admiratione metum alternabat. Mox insita crudelitas, & ille inhumanus animus insurrexit. Cædi quam violentissime Sebastianum, ita vt inter verbera & ictus expiraret, mandat. Postquam expirauit, abstruditur cadauer in cloacam, ne scilicet, auferant sepeliantve Christiani. Ea erat etiam in mortuos diritas & sæuitia. Sed fraudari supremo honore tanti nominis Martirem Deus ipse non est passus. Nocturnæ quietis admonitu reperit nobilis Matrona corpus, & humauit, quæ Martiris ipsius aedes inter præcipua septem vrbis templa hodie visitur ac frequentatur. Sebastiani facies opere musiuo ac vetustissimo Romæ item est in Æde, quæ Diui Petri vincula præfert ac repræsentat. Ea facies, barba & mento, confirmata iam ætate virum, non impuberem Sebastianum

num

num ostendit, qualem vulgò nunc pingunt. Stat eadē in Æde propria ara Sebastiano iam inde ab sæuissimæ pestis tēpore, quæ corripuerat urbem Romam impetu tātō, vt finem adesse rebus apparet. Passim cadebant omnis ætas, omnis ordo, sexus vterque, neque leuamenta, vel remedia vlla reperiebantur ingrauescenti malo; et auxit publicum terrorem dira species. Angeli duo per urbem incedere visi, cælestis alter & ore puro ac fulgido; alter ab inferis obscurus & horridus, & palmipes, & corniger. Vadebant autem hoc ordine, & actu. Præibat bonus, deterior sequebatur; ille iubentis habitu, hic ad exsequendum imperium paratus, & manu clauam tenebat. Ea nimirum claua identidem ad nutum imperantis pulsabat ædiū fores, & quoties feralis dextera geminasset ictus, totidem inde capita deuuebantur Orco, & contacta funestos in cumulos ruebant. Tunc enim uerò fessi ciues præsentibus instantibusque malis, attoniti que, simul euentu quotidiano, simul imagine talis portenti, desperata humana ope diuinam implorauere; nec frustra. Monitus cælesti voce quidam, iret, atque nuntiaret urbis principi, non ante finem fore malo, quàm Sebastiano ara foret excitata, iussu fecit, & nuntiavit. Posita confestim ara, Martiri inuocatus, & abiit pestilentia. Neque ambigam, ego, quin eadem origo fuerit Templi, quod Mediolani Ticinensi regione positum huic Martiri, rudi & antiquo opere superior ætas vidit. Eius Templi mutata facies est Sancti Caroli Borromæi Cardinalis voto, cum populan-

te urbem Mediolanum peste ac lue, Romani casus memor Antistes, in pari clade subsidium idem peteret. Votum unà ciues nuncupauere, publicoq; sumptu quæ nunc visitur ædes in area templi veteris est ædificata. Sed hæc & alia temporis eius memorandi locus erit, ne scilicet abierim instituto, quo referre suum quæque in annum destinamus. Sebastianus hunc Romæ primò finem postea cultum, hos etiam Mediolani sua in patria nactus honores fuit. Modica interim quies obrigerat Christianæ rei, credo quia Cæsares impliciti bellis, & curis, quæ propius vrent, haud magnopere per id tempus excubare possent in Ecclesiæ damna perniciemque. Mox rediere ad vetera nouoque turbine sacræ res inuoluuntur. Religionis clades iterum praua fuit religio, & ex Deorum cultu detestabiles iniuriæ verum in Deum extitere. Nam cum bene gesta re domi forisque, debellatis hostibus, & aucto Imperio, Maximianus & Diocletianus, honorem habendum esse superis decreuissent, hunc videlicet fore cumulum honorum atque pietatis existimauere, si penitus ad Christianos insectandos verterentur. Eo furore & amentia tentatam antea quoque viam ingressi huiusmodi edictum promulgauere. Qui Christiana sacra faxint, maiestatis tenentor, & capite pœnas danto. Qui susceperint ea sacra, siue serui, siue liberi, infames sunt, ius omne libertatis amittunt; si comprehensi fuerint, necantor. Urbium Magistratus, & Præfecti omneis libros, omnia monumenta profanæ religionis publicè concremantor. Ab hoc rursus edi-

Et tanta Christianorum est facta strages, ut non toto mense caesa sint ad septemdecim millia, cui numero quotam vrbs nostra partem contulerit, haud traditur certum; praecipuam tamen fuisse coniectare licet. Sed ita Deo placitum fuit, ut quanto funestioribus edictis opprimeretur Ecclesia, & quanto plus Christiani sanguinis haurirent Caesares, tanto magis glisceret pietas, atque tanto plures cupidine ac studio beatissimi catus exardescerent. Periere hac ultima duorum Caesarum violentia, & sua corpora nobis reliquere praeter alios, Maximus, Cantius, Cantianus, & Cantianilla, Quirinus, Pelagia, Christina, gloriosum agmen, & suo quisque sine, praeter caelestia bona, memoriam apud posteros adepti. Separatim omnes memorabuntur, non secus atque si ciues fuissent eius vrbs, quam suis postea reliquijs domicilium ac sedem esse voluerunt. Scilicet est hoc veluti caeleste commercium, quo vicissim retrò commentantur ius ciuitatis, quo iure nos illos acquisiuimus, & ciuium tutela, qua illi nos adoptauere. Maximus ducat agmen, quippe cuius non modò seruantur hic ossa; sed Martyrij quoque spectaculum hic fuit. Legionis Thebanæ miles, & Alexandri contubernalis illius, qui Bergomi cecidit, cum Mediolanum fortè venisset, ibique Christum, & sermone profiteretur, & vita, quadruplatores in se conuertit, qui solertibus animis in singulorum instituta & mores excubabant. Accusatus infando velut crimine vocatur in iudicium, & cum delationem ipse comprobasset affirmatione constanti, neque denuntiata morte ac in-

ten-

tentato ferro quicquam mutaret, post varia tormentorum ingenia, ultimo securis ictu conficitur. Mortaleis huius exsuuias D. Carolus Borromæus nostra memoria cum inuenisset, transtulit in templum maximum, ibique magnifice collocatæ inter cætera urbis præsidia in hunc diem adseruantur. Maximi memoriam & martirium hæctenus tradunt illæ litteræ, quas sequimur. Cantius, Cantianus, & Cantianilla Romanæ familiæ soboles paullò fufius memorantur in hunc modû. Præcipua nobilitas adolescentulis, & pares diuitiæ, forma quoq; & quæ bona corporis appellat vita, cæteræ congruebant claritudini ac fortunæ. Parentes maturè decessere. Ea res causa simul & materia magnæ pietatis fuit. Nam simul atque circumspexere suam orbitatem, humanæ vitæ lubricum, ætatis pericula, & ex diuerso, fortunas & opulentiam inuitamenta peccandi; consensere omneis, vt abdicato patrimonio, & in pauperes diuiso, Christum authorem vitæ perennis, fontem omnium bonorum sequerentur. Hoc inter se communicato consilio, nulla interposita mora rem exsequuntur ipsam, & postquam ex vniuersa sua opulentia benignè pauperibus fecere, Aquileiam concedunt. Ibi Christianis institutis, & genere vitæ, fama simul, & statim vulgata magnæ domus celebritate Præfectum eius urbis aduertere. Ille haud cunctanter excitos obiurgat, quasi generis decora, parentum manes, atque tot in ipsos à natura simul, & fortuna cumulata munera deformarent, ac irent perditum. Conuersa inde ad blanditias oratione, si repetere pristinae fortunæ cul-

rum velint, præcipuum apud Cæsarem gratiæ locū,
& quæ alia fermè amaret ætas, proponit. Non ex-
petebant aliena, & incerta, qui sua & præsentia con-
temperant. Itaque respondent animis iisdem, qui-
bus, & patriam, & patrimonium, & vniuersam sæ-
culi vanitatem reliquissent. In Christo sibi diuitias
& vitam, & vota simul & gaudia; datam ei fidem,
morituros antequam violare animum inducant. Lex
erat carminis mitissimi. Magistratus & urbium præ-
fecti, ciues Romanos quocunque accusatos crimine,
inconsulto Cæsare ne violanto. Ea lex obstabat per-
moto statim in iram Præfecto, ne statim in adole-
scentulorum capita desæuaret. Nuntiat quanta ma-
xima potest celeritate rem Mediolanum, & quid se
facere velit Cæsar, exquirat. Responsum est; plecte-
ret capite, siquidem alia ratione traduci non possent
ad numina Deorum adoranda. Tentauerant interea,
fugam adolescentes, ac ex ea retracti vnà cum Edu-
catore Proto, ceruices dedere. dicuntur manasse pro
cruore riuuli lactis vbertim, eaque fama sequitur hos
martires. Corpora translata Mediolanum & in Basi-
lica Dionisiana collocata posterior ætas transtulit in-
de in Templum maximum, vbi anniuersario precum
officio recoluntur pridie Kal. Iulij, totaq; pietas Am-
brosiana sacris reliquijs hunc honorem persoluit. Par
in Quirinum religio. Is in Illirico pastor animarum;
cùm non modò ipse totam Romanæ superstitionis
vanitatem adspernaretur; sed alios quoque inde co-
naretur abducere, comprehensus, & ad collum ap-
plicato prægrandi molari lapide præceps in flumen-

Sa-

Sabarim deiectus, tanquam nullo degrauante pondere fluitabat, salutaribusque verbis toto prætentam litore turbam alloquebatur. Mox pertæsus moras, & illo Martirij genere delectatus precatur à Deo, uti fineret mergi, laxaretque saxo vincula & habenas. Ita labitur ad ima, & post paullò supernatauit exanimis. Ossa, & quantum æui tabes reliquum fecerat è sacro corpore, vastante postea Pannoniam uniuersam barbaro, delata Romam, Angisbertus Episcopus inde Mediolanum auexit. Quiescunt in Æde Sancti Martiris Vincentij, cui ab circumiecto prato cognomen manet. Pelagiæ caput est in Templo Maximo, virginis inclytæ, quæ veluti facta Mediolanensis ex Antiochena, celebratur Ambrosij litteris, ibique dignum eximiæ virtuti præconium extat. Adamauerat huius formam & modestiam, cuiuspiam libido, quam in arcto deprehensa puella fortè non poterat eluctari, iamq; erant flagitiosa verba, & prænuntiæ scele-
ris blanditiæ, nondum tamen scelus ipsum. Id uti vitaret, dedit sese præcipitem ex alto loco, & impudicum illum animum pudore simul, & admiratione confudit. Non minus pretiosum ac nobile caput virginis alterius ex horum temporum strage gazam hanc auxit Mediolanensem, quam cum aliqua iam fortasse legentium satietate; cæterùm ingenti nostra lætitia & magno piæ voluptatis fructu velut exponimus & dilatamus. Id Christinæ caput erat, quæ rudibus annis, cùm domestica deorum simulacra comminuisset, pretiosamq; materiem insumpsisset in pios vsus, irritauit eo non puerili facinore patrem

trem

trem Urbanum, & ille minime paterno animo vā-
cordes in ipsam iras effudit. Quippe teneram & in-
fontem adolescentulam cædit virgis, lacerat vncorum
acumine, sui sanguinis carnifex, mergit flumine, &
cùm enatasset incolumis, grauissimo ac teterrimo suf-
fitu conatur opprimere. Frustra omnia videlicet fue-
re, cohibente vim cruciatuum Angelo. Demum
ex priuata carnificina deditur in publicam potestaté,
& cùm nihilo mitiores ibi animos inuenisset, post
ignis & ferri varia & diuinitus irrita tormenta, con-
uulsis demum ab sacro pectore mammis, finiuit.
Hic erat igitur Ecclesiæ Catholicæ status, & sancto-
rum agmina diuersis è terris aspero & cruento sic iti-
nere in Cælum ibant, adolescentuli, viri, matronę
puellæ, cùm Mediolani Pontifex Maternus ex tanta
popularium strage seruatus munere diuino, quibus
poterat modis afflictas Ecclesiæ suæ res tuebatur in-
terea labantemq; fidem sustentabat, prompta in Mar-
tires ope, & postquam ceciderant, ne corpora & re-
liquiæ conflictarentur iniurijs, anxius vnice ac soli-
citus. Ac eo quidem tempore sepulcra & tumuli,
quales vulgò nunc vsurpamus in Mediolanensis Ec-
clesiæ consuetudinem, primùm venere. Nam cùm
Oldanios hortos campumq; totum illum huic olim
officio dicatum, iam Martires innumeri, iam reli-
qua Christianorum multitudo faceret angustum, ne-
que sufficeret illa sedes vltimæ sanctorum quieti; ex-
cogitauit Maternus ac instituit hunc ritum, vt fierent
per omnia templa grandes cauernæ quadrati lapidis
tegumento; illuc inferrentur, vt quisque quotidie, vi-
vel

vel fato mortalitatem expleffet . In varias quoque
prouinciæ partes excurrendo , sanasse fertur ac resti-
tuisse multa , quæ partim publica vastitas Ecclesiæ ,
partim priuata minorum ciuitatum solitudo in pra-
uum ac barbarum ex recta Christi disciplina corru-
pisset ac dissoluisset . Derthonenses ante alios amisso
Martiano, cum omnia simul instituta & vestigia Chri-
stianæ religionis amisissent , isque paulatim populus
ad pristinas tenebras, & antiqua gentium deliramen-
ta relaberetur, opportuno Materni accessu sunt com-
positi ac retenti , memorantque grato erga ipsum
animo, quemadmodum emendato ac formato rerum
statu discedens inde, Maliodorum præfecerit urbi, sa-
pientiæ summum, & pari morum innocentia & can-
dore . His aliisque pastoralibus curis irritata sæuitia
dominatus impotentissimi, trahitur Maternus in au-
lam, & impias adolere supplex aras iubetur . Ni fa-
ciat, exitium intentant . Ac ille quidem abnuere sta-
tim excelsus animo, venerabilis ore, vltroque cultum
inanem , & ficta numina cecæque mentes increpa-
bat . Sed non ideò tenuit, vt in mortem cederetur.
obtorpuerant quodammodo carnifices animi manus-
que ad feriendum, admiratione maiestatis . Itaque di-
mittunt incolumem , nec ex eo tempore diu super-
stes fuit . Non desunt, qui in exilio mortuum scri-
bant, cum Cæsar eum ablegasset, atque adeò, stulto
fastu & barbarica licentia rem non sui iuris ausus,
pastoralem ei dignitatem abrogasset . Id magis quia
non abhorret à vero, quàm quòd apud certissimos
authores repererim, esse addendum putavi . Quam-
diu

diu autē ille vixerit in suo munere, haud equidē a-
 fim exacto affirmare numero propter variam in hoc
 genere memoriam, & quia veteres magno ad id co-
 natu nihil tamen extricauere. Numerant illi quidem
 annos & definiunt autoritate sua; sed facillē pote-
 runt confutari ratione temporum, & rerum argumen-
 tis, si cuiquam vacet. Mansit verò diu, neque hodie
 penitus deleta est ex hominum mentibus illa de Ma-
 terno fides, quasi vincētis & captiuus pie ac religiose
 vocatus adsit, & dicuntur multi mortales presenti
 eius ope liberati, cū eam è vinculis implorassent.
 Equidem quæ de sanctorum inuocatione & auxilio
 memorantur, credere velim etiam sine argumentis
 ac testimonijs; vbi verò ad pium animi sensum, ac-
 cedat autoritas exemplorum ac inueteratæ famæ, cū-
 ctari adhuc, & vltra quicquam exquirere omnino ir-
 religiosum putem. Hoc adeò dictum volui, quia in
 magna hominum & ingeniorū varietate semper exo-
 riri possunt impiè curiosi, & miserè prudentes, qui
 politico supercilio res diuinas perpendant. Sed ma-
 gna utique inter scriptores dissensio est, hiccine Ma-
 ternus Iulius appellatus fuerit, an verò simplici no-
 mine Maternus tantum. Cæsar Baronius Cardinalis
 ad priorem sententiam inclinat, coniecturæ illius ar-
 gumento, quòd cū in Romana Synodo, quæ sub
 Iulio I. celebrata est, Iulius Episcopus Mediolanen-
 sis interfuisse dicatur, nec eius Iulij aliæ vllæ memi-
 nerint litteræ, valde consentaneum sit, appellationē
 hominis fuisse distractam, vt ex Iulio Materno libri
 Mediolanenses Maternum, Acta Romanæ Synodi Iu-
 lium

lium retinerent. Nam si non id ita esset, haud dubiè sequi, vt eius concilij fides vocari in dubium possit, quod fieri non oporteat propter sacrosanctam conciliorum auctoritatem, quæ tanta semper fuerit, vt Ecclesiasticæ historiæ patres nullam potiore rationem obseruarent extricandi quos quæq; Ciuitas Episcopos habuisset, quàm si nomina & memoriam inde repeterent. Addit idem, extare commentarium in Vaticano cum hac inscriptione **IVLII FIRMICI MATERNI DE MISERIIS ET ERRORIBVS PROFANARVM RELIGIONVM AD CONSTANTIVM ET CONSTANTEM FRATRES.** Ad eam videlicet inscriptionem quando congruant tempora, minime ambigendum videri, quin Iulius Firmicus Maternus idem sit omnino, quem nos vnico nomine Maternum appellamus. Sed valde ego suspicor, errorè obiectum fuisse clarissimo viro, dū vasto nimirū operi summæq; rerū intentus obire suis oculis omnia, & varijs dispersa locis Ecclesiarum monumenta lustrare non potest. Quippe Iulium Episcopum tabulæ nostræ veteres habent separatim, nec Iulium illum Firmicum Maternum, cuius liber extat, aut inscriptio ipsa, aut alia vlla memoria Episcopum numerat agnoscitve. Sub Materni Pontificis exitum, imperio quoque tam sauo finis fuit, cum vlticibus agitati furij, publicamq; pertæsi lucem Maximianus & Diocletianus, vltro gubernacula rerum omisissent. Id accidit, cum partitis opibus, & diuiso terrarum orbe, hic ad Orientem Solem, ad Occidentem ille regnaret, sedensque Mediolani, magnificis operibus exornaret urbem,

Q

urbem,

urbem, quam crudelitate funestarat. Mœnia, & turres, & fana, & lauacra, & multiplici salientis arte lymphas, quæue alia superbæ regum opes amant, præsidia & decora deliciasque adiecit urbi, simul & è suo cognomento Herculeam appellauit. Ipsius quoque fertur institutum, ferrea corona, qua capita Cæsarium incinguntur cum primùm id nomen eamque fortunam capessunt. Nec dubitant authores idonei, quin veteribus Angliæ dominis dederit idem insignia, quæ adhuc visuntur inter Ambrosianæ ædis monumenta; Herculem scilicet cum claua & Leone. Alijs porrò dijs alia templa, Herculi rotundam, & vno continuam orbe struxit ædem, quali forma & descriptione Romæ Pantheon durat. Circum eam quatuor multiplici contignatione turres discretæ paribus interuallis attollebantur: ingentis colunæ propylæum cingebant, tantæ molis incolumes adhuc reliquæ. Ipsa moles validis postea Christianorum rebus, & proffigata gentium prauitate, in sacrum Laurentij nomen cooptata durauit sæculis, donec paullò ante hanc memoriam repente collaberetur. Hanc esse Laurentianæ ædis originem authores plurimi consentiunt, & ciues credidere; discrepat aliquis argumento non leui, quòd scilicet cum ex templi ruina verustissimi lapides inspicerentur, crebra crucis imago sit inuenta. Ea res aduersatur communi famæ, quæ si falsa est, illud utique non dubitem adfirmare, quod & pronius ad fidem videtur. Quippe diruta Herculis æde, quam Maximianus posuerat, in eadem vestigia successisse Laurentij martiris ædem, & quia profana

mediu

fana

fana vetus ædes in hemisphærij fastigiata modum fuerit, ideò retentam eam formam, vt suus honos constaret antiquitati, sicut & nostra dein ætas, cum deciduum iterum monumentum excitaret, pristinam imaginem est imitata. Sed huius Laurentianæ Basilicæ descriptionem & faciem, quomodo stet sublimis conuexitate sua, quantæ religionis aras includat, priuilegia quoque & cultum, & alia grata legentibus, inseram, vbi locus, monebit. Postquam Maximianus & Diocletianus vti dictum est, imperio deposito, terrarum orbem exonerauerunt, non ideò pax fuit Ecclesiasticæ rei, quam secuti principes Galerius, & Maximinus, & Maxentius per interualla temporum & spiramenta, pessumdedere, præcipua in Miroclem ira, qui Materno defuncto, non minori constantia & virtute Mediolanensem Ecclesiam administrabat. Materno, Galestinus Orosium, Panuinius Eustorgium subiecere. Nos miroclem in hac sede collocamus, non temeritate aut impetu, sed magna illa, & nemini spernenda ratione, quòd sub Milciade Pontifice maximo Romanæ Synodi pars hic ipse Merocles fuit. Orosius autem obiit Arelatense concilium haud dubie posterius Romano. Ac Petri Galestinij quidem ita sublatus error esto. Panuinio autem ignoranti totum Orosium, & in ea præteritione sequenti Vaticani codicis, ordinem, id ipsum licebit opponere, quòd inter huius Arelatensis concilij Acta & Patres Orosij nomen extat, eaque res huic Pontifici suum honorem affirmat testimonio satis euidenti. Rursus aliud in hoc Pontifice, Galestinio mendum irrepsit. Miscet enim

Q² ho.

hominem inter patres & acta Synodi alterius Arelatensis, quæ quadragesimo fere anno post illius ætatem est habita, ibique non Orosium, sed Protasium affuisse scribendo prompta cuilibet atque obuia monumenta testantur. Merocles igitur Mediolani natus, fuit inter principes urbis commendatione nobilitatis, eaque illi communi consensu perhibetur sanguinis gloria. Huius generi ac familiæ Ticinensem Epiphanium longa per Focariam matrem cognatione fuisse adnexum accepimus. Sed non est vero consentaneum id quod nonnulli prodere sunt ausi. Quippe Romam ad Felicem Epiphaniij missu Meroclem iuisse, cumq; dextere legationem atque liberaliter obisset, captum Pontificem admiratione virtutis, præfuisse ipsam Ecclesiæ Mediolanensi, quæ grauer agitata procellis tali rectore opus haberet. Id immane quantum à recta temporum supputatione dissentiat. Nam, & Epiphanius huic posterior ævo centum fere annis fuit, & vixerat Felix aliquanto antea, quàm Merocles nasceretur. Cæterùm Romanæ Synodi, quæ Meroclem exciuit, & tempus & occasio sese in hunc modum habuere. Agebatur annus nostræ salutis & vitæ, tertiusdecimus à trecentesimo, gubernacula rerum Milciades, & deleta prope iam tyrannide, Constantinus obtinebant, cum Africana Ecclesia pridem lacerata factionibus ac studijs, maiore quàm vnquam antea rerum perturbatione cœpta conflictari, summis appropinquabat, aderatque finis Metropoli clarissimæ. Initium & causa tanti tumultus ex electione Carthaginensis Episcopi, cum Catholici, & Donatistæ

Ita (in eas partes diuisum erat Africanum nomen) utriusque sui corporis creati Pontificem vellent. Illi Cæcilianum, hi Maiorinum producebant, utrumque clarum inter suos, ita ut alterius præcipitia, & abrupta, & praua, non cederent alterius honestis & fanis. Ac Donatistæ velut indignati catholicum hominem cum suæ factionis homine pari sorte componi, finxere vltro crimina, queis aduersarium vrgerent. Ita cum nullus dissidio finis inueniretur, deteriorque pars haud dubie potentior esset, circumuenti Catholici consilium illud iniere, ut peterent arbitros atque disceptatores à Constantino, qui sua componerent autoritate litem, paxque rebus fieret. Non placebat principi tota res, subeunte videlicet animum cura, ne sacris rebus immiscendo sese, partem alieni iuris vsurparet, atque piaculum mereretur. Rursus opprimendam innocentiam relinquere temeritati ac furori, non boni principis arbitrabatur officium. Quod inter cauta & benefica consilia medium erat, id ipsum exsequitur. petit à Miltiade Pontifice maximo, uti deligat Episcopos qui diligenter auditis accusatoribus & reo, cognitaque causa, rem ad otium deducant. Episcopi tres Gallici generis, Itali quindecim, ut quisque moribus & sapientia grauissimus haberetur, sunt in id iudiciū à Pontifice Romam euocati, quorum nomina per censens Optatus Milleuitanus primo loco Miroclem refert. Mirocles absoluto Cæciliano compositisque Carthaginensium rebus, Mediolanum redijt excelso coquens animo noua instituta & leges, queis Ecclesiam illam ad perfectum expoli-

ret.

ret. Inter cætera sanxit & instituit, vt Clerici certas preces in certa templa recitatum irent, rem à Kalimero dudum inchoatam, sed adstrinxit ipse regulis, & quotidianum officium in horarum interualla descripsit. Idem cæremonias & ritus ad psallendi ordinem accommodauit, atque vt pie ac sancte fierent omnia, sacras ædes lustrare est aggressus, quæ per licentiam eorum temporum contaminatæ ac violatæ fuerant indignis modis. Scilicet infensissima Christianæ religioni Cæsarum impietas permiserat sacrilego furori tam effrænam potestatem, vt, quæ profanis in locis facere pudor aliquis fuerit, ea liberè ac palam ad ipsas aras multi mortales auderent. Basilica Naboris & Felicis præcipuè senserat iniuriam, & viderant sacri parietes ea, quæ procul à nostris abesse litteris oportet. Sed Mirocles tantum huic Ædi splendoris, & ornamentorum adiecit, vt eam infamam oblitteraret. Neque decrant Meroeli pecuniæ subsidia, queis Tempa & rem vniuersam ecclesiasticam auget ac decoraret. Habuit enim præter generis & doctrinæ claritudinem, eas facultates, vt quæ admodum vulgò nunc loquimur, diues & fortunatus haud dubiè posset appellari. Qui de illo scripsere, nominatim hoc addunt, & proximus horum temporum memoriæ Diuus Ambrosius id ipsum affirmasse est visus. Nam in ea concione, quam ad Populum Mediolanensem contra Auxentium habuit, ideò se Mediolanensis Ecclesiæ patrimonium enixe conseruaturum esse profitetur, vt Meroclis, & cæterorum, qui eam locupletauere, munus tueatur, nec vlla

vlla eorum liberalitati fiat iniuria. Ad Cleri disciplinam, & ab ipso Mirocle iacta rerum fundamenta potius id pertinere coniectauere nonnulli. Ceterum de opibus quoque ac de vitæ subsidijs, quando testimonia congruunt, videri dictum potuit. Talis hic Episcopus erat Mediolani, cum pestilentia totam fermè Italiam inuasit, quæ non modò perniciosa tabe inficeret corpora, urbemque præcipue nostram, quotidianis funeribus exhauriret, sed à religione quoque auerteret animos, & Ecclesiæ toti pro frequentia & celebritate, miserandam solitudinem inferret. inde scilicet Meroeli materia caritatis & patientiæ, quæ tanta fuisse dicitur, vt modum excederet earum rerum, quas diuini homines vitæ prodigis animis in tali re ac tempore, antea, postve factitauerunt. Non tamen ea diurna calamitas fuit, quippe quæ per flagrantissimos æstus inuecta, hyems statim aduentante cessauit. Ita, postquam grauiori tempore anni circumactò, salubria corpora cæperunt esse, etiam religioni, sui paulatim honores rediere. Et Ecclesia quasi lætior ac viuidior ab stirpe renasceretur, miris incrementis nouam maiestatem ac decorem est consecuta. Mox ingemuit amisso Mirocle velut relicta solitudini & orbitati. Cladis eius annum hæsitanter admodum & ambiguè scriptores tradidere. Sed ego facilè posse arbitror extricari. Nã cum anno CCCXIII. Romanam Synodum obierit Meroeles, cumque primam Arelatensem vno anno post habitam Orosius ipse frequentarit; in promptu est, quo anno excessisse Meroelem dicas. Oportuit autem id accidere
sub

sub anni ipsius exitum, quo redierat ab vrbe Roma, siquidem agere potuit & constituere quæ memorauimus. An verò durauit etiam in partem illius anni, quo Pontificatum Orosius inchoauit. Hic Orosius neque cuius patria, neque fortuna & stirpe quantus fuerit, comperti quicquam habemus; ne res quidem ab ipso gestas in Pontificatu seruat vlla litterarum memoria. In Arelatenſi Concilio Comitem atque Collegam habuit ex Mediolanensi Clero, Nazareum nomine. Magna ea Synodus cognoscenda iterum Cæcilij Carthaginiensis accusationi habita est, cuius tamen acta plerisque suspecta esse video. Interfuerunt Patres ad ducentum, & Constantinus ipse Cæsar interfuit, primus ferè conditor Ecclesiasticæ securitatis, & haud dubiè Christiani nominis liberator. Is instinctu suo pte iam antea penitus obuersus in sacra & Deum, exarserat hoc tempore maiore Christianæ religionis studio, postquam sublimem cælo crucem, & ad victoriam inuitantia verba mirabiliter vidisset. Nullam iam priorem agitabat curam, quàm vt ex diuturna veluti iactatione conquiesceret pietas, atq; vt Ecclesia post sæuas tempestates, optatum pacis & otij portum inueniret. Quacunque paterent imperij fines, extrui templa, salutem Euangelij doctrinam euulgari, & quò plus accederet authoritatis, immune esse quicquid Ecclesiæ nomine possideretur, iusserat. Per eam oprimi Principis indulgentiam & pietatem, hoc tempore Christiani gloriosum de tota superstitione triumphum agebant, festos agitabant dies, ritus & caremonia, tum veteres reuocabantur, tum insti-

instituebantur nouæ. Rebus hisce consultandis atq; constituendis, vt grauissima quæque incidisset deliberatio, conueniebant Patres, eaque origo tot per illa tempora conciliorum fuit. Et intererat aliquando Cæsar ipse, non vt sese rebus Ecclesiasticis immisceret, vtue quasi moderator & arbiter fieret Ecclesiasticæ rei, sed vt sua comprimeret autoritate, si qui tunc fortè turbulenti homines ac seditiosi, florentis Ecclesiæ sollicitare statum, & quietem auderent. In hac Arelatensi Synodo, sicuti dictum est, turbabant Donatistæ, suntq; fracti præsentia Cæsaris ipsius, & consensu patrum, inter quos Orosius. Post Orosium Eustorgius præest Ecclesiæ Mediolanensi, discriminis causa dictus primus propter alterum eiusdem nominis, Theoderici Regis æqualem, qui suo loco nobis in partem operis est venturus. Eustorgius primus natione Græcus, instituto vitæ homo militaris fuit. Is ab armis ad sacra in hunc fere modum est traductus. Cum Imperator Constantinus, per Italiam, perque cæteras prouincias, potestatis suæ vicarios mitteret, fortè euenit, vt Insubria mandaretur Eustorgio, qui manu & consilio multa præclara facinora iam fecisset. Eam ille prouinciam, dum innocenter ac sanctè, nec minus prouide ac sapienter administrat; increbuit fama de viro, quæ summos & infimos, quasi delapsi de Cælo publici parentis exciret. Ita factum est, vt cum Orosio successor quæreretur, omnium vota in eum consentirent, neque potior quisquam vnus inueniretur. Ea vulgatiores fama est, quàm quæ tradit, Eustorgium, cum Impe-

R

rato.

ratoris missu Romam iuisset, ita probatum fuisse Pontifici maximo, ut ipsum aliquandiu haberet inter familiares, deinde populo Mediolanensi pastorem daret. Sed utro tandem initio destinatus electusque fuerit, certè conuenit inter grauissimos authores, eam dignitatem ipsum recusasse diu, more scilicet inclyto caelestium animorum, qui multum quaesita, & petita caeteris mortalibus adspernantur. At postquam oneri succedere propè est coactus, ita se fore paratum ostendit, si Constantinus ipse noui honoris auctor fieret. Non enim posse demandatam ab eo praefecturam deserere ipso inconsulto; simul esse ciuilibus animi de nouo instituto uitae ad monere principem suum. Ideò Byzantium profectus, & exposita, siue Pontificis maximi destinatione, siue populorum consensu, quid Principi super ea re placeret, rogauit. Annuit Princeps, & cum nouum Episcopum Mediolanum dimitteret ad suum pastorale munus, non modò muneribus eum, sed etiam Mediolanenses ipsos, in eius gratiam, priuilegijs & immunitatibus honestauit. Periire immunitates & priuilegia. Dona fuere, multae sanctorum reliquiae, ac nominarim, corpora trium Magorum, qui ad ueneranda Christi liberatoris incunabula, secuti stellam indicem, ex Persica quondam regione uenerunt. Treis Magos Helena sanctarum rerum indagatrix, magno studio conquisitos aduectosque Byzantium in Aede Sophiae collocauerat, nullo miraculorum fine, quibus ei Thesauri fides & authoritas adstrueretur. Acceptos Eustorgius quanto maximo potuit apparatu Mediolanum

auc-

auexit, ingemiscente, sicuti fama est, atque multum
fremente Populo Constantinopolitano, quod tam-
quam ex irreligiosa terra sacrae reliquiae procul in alias
terras adsportarentur. Sed ita placitum Caesari, ut ca-
rissimum sibi caput ornaret eo munere, quod plu-
rimi esse omneis intelligerent, quodque maxime te-
statum amorem faceret. In quibusdam annalibus in-
uenio, cum ea trium Magorum corpora Mediolanum
adueherentur, haud procul ab urbe, quendam admi-
rabilem casum incidisse de quo referam prout acce-
pi. Cum vnus e bobus, qui trahebant arcam, labo-
ri forte succubisset, nec reliquae deinde belluae suf-
ficerent oneri, subito pererrans arua lupus obtulit se-
se, eumque ministri cicurem, & quasi volentem
adiungere iugo, atque ita peregrinum illud animal
effusa ad videndum ciuitati, noui obsequij spectacu-
lum praebuit. Incredibilis dictu res, vel fortasse etiam
eiusmodi, quam seueri homines haud satis historia
dignam putent. Sed ego non referrem, nisi accessis-
sem ad columnam, quae in ipsius Eustorgij basilica,
totius euenti sculptam effigiem ostendit, & nisi vi-
cus, quem inde Vaccam appellauere miraculi monu-
mentum esset. Porro, cum ad Diui Barnabae fontem
pompa peruenisset, dicuntur illico substitisse iumen-
ta, sic, ut de repentina illa tarditate dimoueri non
possent. Tunc Eustorgius haud dubio argumento, lo-
ci religionem interpretatus, eo in loco cellam aedifi-
cavit, ibique corpora trium Magorum condidit.
Haec est illa Cella, quam postea ipsimet Eustorgio di-
catam religio & opulentia consecuti temporis miri-

ficam in amplitudinem & laxitatem extulere. Usque in Diui Ambrosij tempora, basilica Regum dicta est; ipse nouo nomine superindito veterem appellationem antiquauit, & instituit ibi Canonicorum ordinem, quos multò post Henricus Septalius in Laurentiani Templi ministeria cultumque descripsit, cum Basilicam ipsam Dominicanis fratribus attribuisset. Ac ne Magi quidem ibi fuere diu propter iniuriam, scilicet Anobarbi, qui decus illud inuidit Italiae, & Rinaldo Coloniensium Archiepiscopo, sacrilegus largitor dedit. Sunt qui Diuam Helenam Constantini matrem ibi fuisse tumulatam tradant, & quandam huiusmodi narrationem inserunt, fingendi licentia magis, ut ego quidem arbitror, quam rerum fide. Quippe soluta per temporum hominumque varietatem Ecclesiae disciplina, cum sacrae res, ut assolet, quotidie traherent aliquid ex profano paulatimque cuncta vergerent in praecipitium, & essent omnino tempora similia tyrannorum prauitati, quam sanctissimis Constantini moribus, inclita religione matronam ad formandum Ecclesiae statum componendaque res animum adiecisse. Ea cura & studio, cum varias una cum Siluestro sacrorum principe diuina societate terras obiisset, venisse Mediolanum. Ibi laboribus, & senio confectam expirasse; neque locum sepulturae visum vllum aptiorem eo, qui nimirum ipsius donis ac liberalitate sanctus & augustus esset. Quin & ficta monumenta peregrinationis eiusmodi sunt in promptu seruantque Laudenses, & monstrant velut ipsius Siluestri munus conflatam clauem ex catena,

tena,

rena, quæ D. Petri pedes adstrinxit. Hæc super id, quòd ab dubiæ fidei traduntur auctoribus, promte refutaveris. Nam, & parum decora species fuisset muliebris agminis, & pontificij comitatus, & quotus quisque nescit, sacrum Helenæ corpus Romæ situm fuisse? Ac de Regina quidem reliquijs & peregrinatione ac sepultura, liberaliter & ingenue dicta nobis hæc sunt: Magos verò, quòd quidam velut infensores Ænobarbo, penitus invidere nobis, urbemque Mediolanum tale nactam vnquam fuisse decus negant; id nimirum operæ pretium arbitror vindicare. Id fiet more nostro quam simplicissime, ne miscere iurgia & rixas, ne cuiusquam notare ac perstringere toruitatem videamur. Iamprimùm igitur præter ipsam antiquissimam originem & appellationem Eustorgiani Templi, quæ titulum & corpora Magorum præfert, satis constat, nunquam dubitasse consensum vrbis, quin anniuersaria Regum celebritate venerentur eam cellam idque monumētum haud sine pia quadam indignatione ac fremitu in malam illam manum, quæ tanto præsidio ac firmamento res Italas nudauit. Tradita per manus, & accepta iam inde ab ipsis Eustorgij temporibus consuetudine, vadunt illuc imprimunt oscula loco, fundunt preces, vota suspendunt, haud facturi per tantum æui, si frustra semper fieret. Ipse porrò locus in quo iacere treis Magi visitur ea facie ac forma, quæ penitus congruat, & traditioni ciuium & litterarum testimonio. Stat grande cœnotaphium ea capacitate, quæ non supino vt assolet situ, sed composita in re-

ctum

Etum corpora possit amplecti, sicuti quidē fitos fuisse treis ibi Magos accepimus ; & opportune patescit ostiolum, ex quo bracteati Reges festa quotannis luce producebantur in publicum, & ostendebantur vrbi donec metu temporum occultarentur. Stella quoque illa benigna dux & monstratrix itineris cernitur antiqui operis luce monstrans idipsum, quod tēpora, quod homines obscurauere. Ac sunt ista quidem argumenta rei totius & coniecturæ non sanè momenti minoris apud æstimatores æquos, quàm si quis ipsa proferat monumenta litterarum & auctoritates. Nunc erunt auctores & litteræ, quas nemo sanus adspernetur. Gulielmus Neubrigensis, qui res Anglorum memorauit, vixit anno, quem Ecclesia millesimum ducentesimum agebat. Is proximus Ænobarbi armis ac arati, quo loco nostræ vrbis excidium refert, Mediolanenses ait ingruente barbaro, templa omnia, quæ extra urbem erant, diruisse vltro & cōplanasse, ne scilicet hosti castella & arces forent. Id cum Eustorgianæ fieret Ædi, totaq; illa moles æquaretur solo, treis in subterraneo specu Magos apparuisse, cum ea litterarum inscriptione, quæ nullius in re tanta laborare fidem sineret. Antea fuisse per multum tempus in obscuro; postquam innotuerint, summa ciuium veneratione custoditos esse, donec potitus rerum Ænobarbus, vti dictum est, auferret. Exsequendo inde subtiliter omnia Gulielmus idem, corpora ipsa narrat, absque vlla mortis imagine ac ta-be, reperta similia spirantibus, integra cute, coagmentationeque tota velut inter viuos; auream quoque

que laminam fuisse pro vinculo, ita vt inuicem co-
haerent. Hæc ferme Neubrigensis. At Petrus Equi-
linus, & Ioannes Fraquetius & Vincentius quidam
& Iacobus, nota Chronographorum nomina, pari con-
sensu tuus Magos, & Helenam, & urbem Mediola-
num, & Eustorgium Episcopum, & iniuriam Æno-
barbi referunt ac tradunt; neq; nos ultra, rerum se-
riem omittemus. Eustorgius familiaritate Constan-
tini, & hoc Magorum dono clarus inter Mediola-
nenses, clarior suis moribus ac virtute, moderabatur
Ecclesiæ, cum noua res accidit, quæ supra mortale
fastigium illum adhuc efferret. Crispum filium Fau-
stæ noueræ querelis exstimulatus Imperator affece-
rat extremo supplicio, passimq; propter eam necem,
& necis causam, attoniti mortaleis, pestem iuueniliū
cupiditatum fuerant execrati. Sed postquam inno-
centia Crispi, & infanda mulieris patuit libido; tunc
circumuentus adolescens, & incesta mulier, miseri-
cordiam & indignationem omnium conciuere, neq;
mora fuit Imperatori, quominus, coniugis sanguine
parentaret filio. Helenam auiam, præcipuè pecule-
rat atrox casus. Ea quò nepotis amissi desiderium le-
niret, honorum vsitata vel noua congeffit in ipsum,
è quibus maxime insigne opus fuit tumuli, quem re-
gali sumptu faciendum locauit. In eum tumulum
vrna ingens dum Mediolano Polam adueheretur, qua
in vrbe, paterno mandato Crispus occubuerat, acci-
dit, vt repentina grauitate defixa moles nulla ratione
moueri posset loco, & conquisiti vndiq; artifices,
ergatas & molimina nequicquam admouerent. Id si-
mul

mul atque Helenæ est renuntiatum, confestim ea donat urnam Eustorgio, & ille contactam excitavit, ut facili deinde ductu quacunq; opus esset, sequeretur, effusiq; ad spectaculum ciues, mirificam & cælestem Episcopi manum sine fine laudibus efferrent. Ea in urna conditus ipsemet fertur, populo Mediolanensi spectata diu, donec more omnium humanarum rerum, admiratio & studia ciuium consenuerent. Obijt anno decimo nono postquam à militari vita ad pastorale negotium euocatus fuerat; & reliquit de se moribusq; suis eam existimationem, ut communis fama temporum illorum decerneret ei cælestis honores, haberetq; pro sacro & sancto. Magnis alijs inclyta rebus huiusce Pontificis ætas, vna re, temporum omnium bona felicitatemq; vicit, inuenta nimirum cruce, quæ salutis nostræ fuit instrumentum, simul inuentis clavis, qui confixere salutem ipsam ingemiscente natura. Partem crucis, & duos augustissimi mysterij clauos, inuidendo terris omnibus munere, quoniam seruat Ecclesia Mediolanensis: ideo paucis expediam, quomodo lux ea prodierit in lucem, simul de clavis, quoad res nostra postulabit, explicabo. Helena cùm ingrauescente iam ætate, properum sibi finem auguraretur, figere pedem in terra Hierosolyma, priusquam excederet, concupuit. Fœmina spiritus diuini, præter desiderium obcundi nobilitata Christi vestigijs loca, satiandiq; oculos ad spectu telluris inclitæ, stimulabatur insuper acerbissimo doloris sensu, quod trophæa crucis, & illud salutare lignû ex quo Deus ipse pependisset, iaceret

in

in tenebris honore nullo; præclarum fore si cæleste munus inuenisset. Cum ea destinatione ac voto Hierosolymam proficiscitur, ac primo statim ingressu, fauente magnis conatibus Deo, reperit indicia & notas effossaq; humo, treis indiscretæ similitudinis cruces apparere. Inde gaudium simul & cura, mox & miraculum fuit. Nam cum ambigeret Augusta, quænam è tribus esset illa quam Sanctissimo corpore Christus nobilitasset, admoto cadauere (non cadauer alij, sed simillimam cadaueri mulierem tradit) vitale lignum inquit ac tentat. Ac prima quidem & secunda, contactu suo nihil mutabant; ad tertiam ubi crucem est peruentum, emortuæ ac exangui spiritus & sanguis rediere. Ita sacrosancta Crux inuenta, cuius inter miracula, illud maxime mirum fuit, quod latè didita per omneis terras, occultis incrementis suffecerit expetentium auiditati, & arida illa materies hausto cælitus humore, tantum increuerit, quantum quotidie pietas auferret. Nos quoque plus accepimus inde, quam vni deberetur vrbi. Sed clauorum præsertim excessimus munere, de tantulo numero duos nacti, non secus atque si dimidiati vicem amplius orbis obtineremus. Clauos, nonnulli fuisse quatuor perhibent, vulgatiore fama treis tantum agnoscit. Sed siue hic, siue ille verus est numerus, constat magno testimonio Pontificis Ambrosij, sollicitam & anxiam de filij salute matrem Helenam, ex vno clauo frænum, ex altero coronam iussisse constari. Scilicet, euinctum tali diademate caput haud vnquam in praua consilia posse decerrare, & insidentem fræ-

nato sic equo, pericula omnia variosq; præliorum casus esse feliciter euasurum interpretabatur. Hoc ab illo Pontifice dictum est affirmatione non dubia. Porro sapientum virorum, & secutæ coniectura fuit ætatis; heredem Imperij Theodosium, cum rebellibus obuiam iret, duo illa firmamenta vitæ ac salutis vsurpasse; Mediolanum inde cum venisset, Ambrosio Pontifici, quem in loco parentis amplectebatur, frænum ipsum dedisse dono. Ea fama placet magis, quàm quæ tradit, Ambrosium ipsum cum fortè Romæ oculos in fabri cuiusdam ferramenta coniecisset, splendens hunc inusitato lumine frænum animaduertisse; ratum inde id quod esset, pretio persoluto quasi vile ferrum abstulisse. Id utique si ita factum fuisset, neque Paulinus omitteret æqualis Pontifici, & scriptor ipsius rerum, neque Pontifex ipse reticeret. Sed quocunque tandem casu, clauus hic ad Mediolanensem Ecclesiam peruenerit, in cælestis ac magnæ rei loco semper est habitus, neque vlla vnquam adeò contumax humanæ prudentiæ temeritas fuit, ut in publicæ religionis fidem atque consensum inquireret. Summa & editissima testudine Templi, quæ subiectam aram, despectu profundo tegit, adseruatur. Oculus nitet auro, munitur ferro, quinæ circa perpetuo lumine lampades ardent; non nisi per funes illuc est ascensus. Stato die, quo salutaris ligni inuentionem anniuersaria gratulatione concelebrat Ecclesia, delecti Sacerdotes, fabricata ad id sede, sublimes inani spatio ac sinu, multiplici funium atq; machinarum, & hominum ministerio librantur, donec

ad

ad ipsa claustra sint erecti. Tollunt inde reuerentē
ac trepide verustissimæ religionis ferculum, fit toto
templo dæmonum fremitus, obfessa corpora vim sen-
tiunt, siue interea dum ad ima descendit inclusa cri-
stallo pars humanæ salutis; siue dum itinere descri-
pro gestatur sub umbella per urbem, siue dum qua-
draginta hpratum spacio prostat in ara. Instituit eam
cæremoniã atque pompam D. Carolus Borromæus,
ex quo per huius Clauis religionē & sanctitatem ob-
secrato numine, vt saeuissima pestis, finis fieret, im-
petratur. Sed crucis primò, deinde clauorum memo-
ria longius nos ab instituto temporum ordine iam
abducebat. Quare, vnde digressi sumus, illuc reuer-
temur dicturi suo tempore de altero clauo, quod in
diadema diductum Moguntini municipes tuentur.
Tempore quo decessit Eustorgius, Ecclesiæ vniuersæ
status erat huiusmodi. Christiana sacra Iulius primus
administrabat pace rerum ac tranquillitate, quanta
nunquam fuisset. Namq; Constantinus præter pieta-
tem ingenitam & cælestia signa, quæ memorauimus,
felicibus insuper quotidie magis euentis accendeba-
tur, vt rem Ecclesiasticam omni foueret ope, fla-
gransq; vicissim demerendi Numinis cupidine, cre-
scere quàm maximis auctibus eam volebat. Hæc pu-
blica pax & quies ad nostram quoq; pacem & quie-
tem redundabat, florebantq; Mediolani studia pie-
tatis & religionis Antistite Iulio, quem Panuinius, &
Vaticani Codicis author ignorauere. Nos Romanæ
Synodi, quæ sub Iulio Primo habita est, authorita-
tem sequimur, quam in urbium Episcopis inuenien-

dis certissimam esse rationem præfati iam sumus. Julius ibi Mediolanensis Episcopus extat inter cætera Patrum nomina, neque de huius Pontificatu ambigendi locus relinquitur. Sed non Episcopi vita, non Ecclesiæ diuturna quies fuit. Ille quarto sui Pontificatus anno decessit, nulla re insignis præterquam Romanæ Synodi actis, & instituto tunc primùm sacrarum virginum cætu, quam muliebris disciplinæ consuetudinem per ea tempora magnus Abbas Antonius in Italiam transmisit; & vrbs Roma primùm, deinde prompti ad omnia noua Mediolanenses accipere. Successit Iulio Protasius Algisiæ gentis, circa cuius ætatem atque Pontificatum viri graues hallucinantur. Nam, & à Siluestro Pont. Max. Mediolanensis Ecclesiæ rebus admotum fuisse contendunt, cum excefferit Siluester anno fere duodecimo priusquam ipse Protasius hanc inire vigiliam posset; & alij retro vocant eum in octuagesimum nonum annum à salutis nostræ ducentesimo, contra quàm grauissima illa, & semper in omni re proposita nobis conciliorum autoritas pugnat; & rursus ab ipso Ticinensem Epiphanium consecratum tradidere, cum vixerit Epiphanius anno CCCCLXVI. neque maturius omnino tenuerit illius Ecclesiæ gubernacula. Meminit huius Pontificis Athanasius in Apologetico sermone, quem ad Constantem ipse perscripsit, indeque adeo sub quinquagesimum sextum sæculi eius annum decessisse vita Protasium constat. Nam cum id Athanasij scriptum in eum ipsum annum inciderit, ibiq; paullo antea mortuus esse Mediolanensis hic Antistes dicatur;

dicatur; tota res est in promptu. Sepultus est in Basilica Portiana, neque dubitauit Ecclesia quin ipsum infereret cælo atque sanctis Episcopis adnumeraret. Mox Latis Ecclesiæ rebus acerba Constantini mors interuenit, quæ turbaret ac misceret omnia, planeq; cum Imperatore sanctissimo, quies, & vniuersa Catholici nominis videri sepulta pax potuit. Ex eo, sublabi retro status Ecclesiæ, bella & factiones, & sæui tumultus insurgere, tuncque primùm Christiani principes in mutuam armati perniciem, exemplum dedere, quod postea nimium auide posteritas amplexa, more furentum in sese vertunt tela, & quibus armis in communem ire hostem oportebat, hisce priuatim sæuiunt, & grassantur. Extincto Constantino Magno, tres hæredes imperij, Constantinus minor, Constantius & Constans disparibus erga religionem animis Rempublicam obtinebant. Et constantini quidem, in patris instituta & mores abeuntis, propera mors nouo luctu afflixit Ecclesiam; Constantius & Constans, diuiso, sicuti Maximianus & Diocletianus, terrarum orbe, regnabant, ad Orientem ille Solem, hic ad Occidentem. Constanti mite fuit ingenium, & cura omnis in eo, rem Catholicam vt augetet, sanxitq; præter cætera, ne quis violare manes mortuorum, effodiendo vel demoliendo sepulcra, ne quis rapere virginem, ne quis Ecclesiasticam imminuere libertatem auderet; Contra ea si quis faceret, poenæ capitales intentatæ. Alter ille temerarius, turbidus, auidus nouarum rerum erat. Ac postquam debellato Magnentio tulerat infelicis belli miserandam victoriam,

in

in tantum excefferat vanitatis, vti sese sine principio, sine fine, rerum dominum, neque natum, neq; interiturum vnquam appellaret, eaque videlicet aternitatis appellatio solennis esset formula iuranti quippiam aut scribenti. Crescente dein infania, penitus delere Catholicum nomen agitauit, vt ex diuerso efferret Arianos, eamque factionem in summa constitueret autoritate & gloria. Auctor eius nominis Arius Alexandrinae Ecclesiae presbyter, turbulentus homo ac nequam, & gloriae supra modum appetens, quam quia bonis artibus consequi non poterat, ad praua consilia animum vertit. Is noua in vulgus dogmata spargere, sacras litteras à recta sententia detorquere, varijsq; calumnijs ad suos errores accommodare, concionibus & libellis adreperere mentibus hominum, eò demum tendere, vt inducta in Ecclesiam factione affeclisque comparatis, pro ignoto & obscuro, partium caput atque princeps fieret. Nec defuere vana passim ingenia, quae facile Arii temeritatis implerentur, eoq; rem adducerent, vt ille facinore suo clarus & magnificus incederet, oppositiq; Catholicis Ariani diuerso nomine separatam religionem sequerentur, & veluti propriam Ecclesiam haberent. Quòd nisi Athanasium Alexandriae Pontificem contra furias illas ex altera parte Deus obarmasset, profectò aliquod insanabile vulnus acceptum foret, improbaq; secta rerum potiretur. Namque diuisi & sciuncti religione fratres, dum ad suos quisq; potentiam trahunt, Catholici & Ariani fortunam alternabant æquatis prope vicibus, & modò hi, mo-

dò

dò illi, veluti triumphabant alteros, parsque melior
quia dubio certabat euentu, pro victa iam habebatur,
& Ariani, quia pugnabant in publicam fidem, victo-
riæ spem quotidie audius rapiebant. Ac primò qui-
dem, pulso in exilium Athanasio, victores, dein, eo-
dem restituto, victi, hoc rursus tempore viribus re-
paratis fœdissimam seditionem per conciliabula, &
conuentus exercuere, tanta frequentia, & consensu,
vt recte atque ordine congregatos diceres. Fuit au-
tem illud præcipue atrox & capitale concilium, quod
opprimendo Athanasio, & corroborandæ sectæ, ce-
lebrauere Mediolani. Eius concilij initia & progres-
sus exitumq; paulò fufius explicabo. Namque rem
eam ego maxime insignem fuisse arbitror, atque me-
morandam periculo, quod aditum vitatumque est.
principes, & antesignani factionis Arianae, Theo-
gnis, Eusebius, & Theodorus Perinthius, erant.
Hi homines, inter se communicato consilio, huius-
modi legationem ad Imperatorem mittunt. Quoniam
ipforum causa decidi nunquam potuerit, perq; con-
trouersiam illam plurima detrimenta quotidie rebus
publicis impotentur, ideò petere, & orare, vt fi-
niantur lites arbitrio sapientum virorum, ne publi-
ca pax priuatis dissensionibus interpellata diutius rui-
nam secum diuini cultus trahat. Hæc legatio magnam
honesti speciem habebat, & videbatur eorum homi-
num, quos recta ratio, & cura communium utili-
tatum moueret. Ex altera parte tamen, ille procul-
dubio suberat dolus, vt interposita principum autho-
ritate, Catholicam Ecclesiam abolerent, quam spem
illis

illis Constantij fauor, & contrariæ partis accisæ vires adferebant. Vsq̄ue in Constantini minoris obitum, extracta, & dilata est cognitio. Ipso demum extincto, concilium dicitur, eiq̄; celebrando statuitur vrbs Mediolanum, verbo, propter plurimas rerum omniũ opportunitates; sed qui rem totam altius coniectabant, intelligere potuerunt, ipsomet architectante dolos ac machinante Constantio, urbem eam delectam fuisse propter occultam hanc rationem, vt præfens ipse suorum causam facere posset meliorem. Id autem erat facile habenti regale solium ibi, tacitasq̄; vulgata sui animi propensione minas cuiuslibet intentanti. Atque prima hæc iniuria facta Catholicis est in ipso iure, quòd de summa rerum ita dimicare sunt coacti, vt arbitrum eundem & infensissimum hostem haberent. Conuentus eiusmodi simul atque est indictus, optimus & sapientissimus quisque patrum, prouisu periculi, varias necendo moras, tergiuersabantur ac refugiebant. Eusebius ante omnis Episcopus Vercellarum non modò recusabat ipse, verùm etiam qua pollebat authoritate continebat cæteros, ne sese committerent ei concilio, quod in Catholicæ rei cladem esse comparatum viderent. Itaque, cum Arianos omnes improba spes, & iam animis præcepta victoria facillime congregasset, sacra cohors aberat, & gaudebant patres, tamquam ea ratione periculis Ecclesiam eripuissent. At postquam vident Arianos cedere in irritum cœpta, neque fore sibi locum ad ea quæ destinassent, nisi Catholicæ partis antistites Mediolanum adigerentur, denuntiatione atroci Vercellen-

lensem Eusebium aggrediuntur, ex cuius authoritate ac nutu tota res pendebat. Ea porrò denunciatio fuit eiusmodi, vt se ex æquo & bono, finem imposituros esse controuersijs minitarentur, si recusaret ultra concilium obire, quod rei ad liquidum cognoscendæ, ac diiudicandæ indictum foret. In eam rem acres homines; Eudoxium & Germinium legatos misere cum litteris, quarum sententia hæc erat. Adduci se studio pacis, & concordia diuinisque præceptis, prius vt omnia tentata velint, quàm pro imperio & authoritate quicquàm decernant, quod offendere aut sollicitare illius animum possit. Rem esse totam eiusmodi, nihil vt ultra pati moræ ac dilationis queat. Marcellinum, Photinum, & Athanasium seditiosos homines atque turbulentos, qui publicam quietem interpellent, & sacrosancta dogmata conuellant, esse notandos authoritate Concilij, sic, vt conatibus importunis in posterum abstant, neque locus ultra relinquatur illis ad rectæ fidei sinceritatē inficiendam ac deprauandam. Eos iam esse damnatos orbis Christiani consensu; nunc sententia & decreto Patrum oportere damnari. Proinde caueat, ne cunctando & subterfugiendo Concilium, publicam alat pestem, & moretur Ecclesiæ commoda progressusque. Si cunctetur atque subterfugiat, contentioni atque certaminis visum iri cupiditorem, quàm veritatis & otij, & se nihilominus consilium esse capturos sibi, & quæ maxime fore in rem arbitrentur, ea ipsa decreturos. Plura scribi non attinere, cum legati coram omnia sint fusius atq; commodius expli-

caturi. Hæc Arianorum ad Eusebium summa litterarum fuit, queis inerant alia quoque honorifica in ipsum, & apta dissimulandæ fraudi, quam parabant. Nam, & prudens, & sanctus appellabatur, & mentio plurima utilitatum Ecclesiæ, concordiaque communis, sanos homines paternamque sollicitudinem declarabat. Commodius igitur, ut in malis arbitratus Eusebius venire Mediolanum, & quoquomodo resistere sceleri, quam rem totam prodere per indignationem aut metum, inclinavit eò, ut adesset ad diem constitutam. Postquam Eusebius adfuit, insistentibus ceptis Ariani. Et omni ope susceptam actionem urgent, magnopere videlicet solliciti, ne fugacia occasionis momenta dilaberentur, atque gerendæ rei præteruolaret opportunitas, dum Imperatorem haberent, dum Eusebius ipse teneretur. Petunt ut sua sententia damnet Athanasium, utque damnationis eius tabulas, adscripto una cum cæteris nomine sanciat atque confirmet. Summa rerum, uti dictum est, in ipso vertebatur Eusebio, neque dubitabatur, quin Pontificis illius autoritate commoti cæteri qui fluctuarent adhuc, exemplum amplecterentur. Eusebius apto consilio rem expediuit, hoc modò cum respondisset; nihil in se fore cunctationis ad decernendum, quandoque primùm omnium in acta Nicænæ Synodi ab omnibus Episcopis ritè iuratum foret, Catholicaque fides ex eo præscripto, verbis totidem instaurata & suscepta. Nam satis scire, quemadmodum prava religione laborarent quidam, nec velle sententiam & consilia communicare cum hæreticis, aut alio quo
pa-

pacto consuetudini eorum immisceri. Dionysius Mar-
lianus iam præsidebat Ecclesiæ Mediolanensi, quod il-
la tempora subsidium habuere. Isarcanam Eusebij ra-
tionē statim intellexit, & Nicænæ Sinodo subscribens
absq; mora, ex ea sese formula Catholicis institutis ob-
ligabat, cū Vrsacius & Valens, facto in ipsum im-
petu, stilum & libellum ipsum ei de manibus extor-
sere. Fit clamor increpantium aut defendentium id
facinus; tota res in iurgia & tumultum excedit. Ca-
tholici Nicænā fidem vti profiterentur omneis ef-
flagitare; pars altera vociferari, reluctari, dicere ni-
hil opus esse Nicænis decretis, & sacramento. Ita
re infecta, alius aliò sunt dilapsi. Ex eo die, vulga-
to per Urbem, quid Ariani molirentur, & quidnam
specioso titulo tegere voluissent, mœror ingens Popu-
lum occupauit. Indignari pro se quisq; ac miserari
vicem Ecclesiæ, non probris in seditiosos Episcopos,
non querelis in Cæsarem abstinere, iamque pro Dio-
nysio cæteroq; Catholicorum cœtu haud dubie vim
parabant. Ob ea principes Arianorum elegere Con-
cilio sedem Palatium ipsum, eoq; præcipites immi-
grauere. Sed quæ res parandæ securitati, ac vitando
periculo fuerat prouisa, ea concitandi magis adhuc
Populi principium fuit. Simul etiam ipse Cæsar me-
tu seditionis, & reclamatione popularium absterri-
tus, minus iam & minus, insana conuenticula fre-
quentabat, eoq; destituti præsidio mœrebant Ariani,
simul, & pauebant. Eo pauore præcipitem in auda-
ciam delapsi cōponunt Cæsaris nomine litteras eius-

modi, tamquam Ariana placita inualefcere princeps cuperet, totaq; sceta cordi esset ipsi rerum domino. Hasce litteras eo consilio in publicum euulgauere, vt si creditæ Cæsaris voluntati ac studio populus assentiretur, pergerent porrò, & fortibus animis vltiora tentarent. Sin autem, id quod euenit, noua sequeretur irritatio, incumberet in Cæsarem ipsam omnis inuidia, & ipsi, concitata plebis impetum eluctarentur. Suberat etiam illa ratio, ne destituti viderentur à Cæsare, quem abstinere Concilio nemo iam non sciebat. Repudiauerunt Mediolanenses Epistolam iisdem animis, quibus actionem ipsam adspernabantur, & egregium titulum meruere, tamquam Ecclesiam in asperis rebus constanti sua religione ac pietate sustentassent. Mox Ariani circumstant Imperatorem, & fidem ipsius labantiq; causæ patrociniū implorant. Nec ille obfirmare animum potuit vti supplices repudiaret. Demisit sese totum in perditos ipsorum conatus, augustumq; nomen, & summam fortunam cum profligatis hominibus miscere non dubitauit, isq; cumulus omnium scelerum fuit. Namque cum arbitrum & disceptatorem sese concilio apposuisset, Athanasij accusationem vltro depoposcit sibi, quo Cæsaris furore contremuere patres, & denuntiari sibi exitium illicò sunt interpretati. Ursacius & Valens, de quibus antea demonstrauius, pertæsi suam vacordiam, qua vexassent Athanasium, affingendo crimina, carpendoque suspicionibus varijs, ciurauerant sua testimonia & dicta, palamque pronunciauerant quemadmodum insontem accusassent. Horum

occasione leuitatis arrepta Eusebius, & Dionysius vrgebant Arianos, & efficiebant inde, nihil accusationem vniuersam habere solidi ac sinceri. Ita lababat iterum Arianus, totque conamenta factionis insanæ in irritum cadebant. Tunc enimvero Constantius exsurgens, accusatorem simul & iudicem sese est professus; Si Valenti & Ursacio leuissimis mortalium fidem abrogarent; ac crederent sibi. Plus in principis autoritate, quam in omnium testimonijs inesse ponderis ac momenti. Cum ea princeps intonuisset, haud ultra cuiquam verbis contendere necesse fuit. Ius & æquum, & recta ratio erat in impetio ac potestate suprema, neque veritati, & innocentia aduersus obstinatos animos, & caeca odia praesidium vllum relinquebatur. Damnatur Athanasius; ceteri, quanto quisque acrius ac liberius, pro Catholica re sententiam dixisset, tanto, infensiore Caesaris animo relegantur in longinqua terrarum, simul in fortitudinis & Constantiae poenam, simul vt amoti procul spem omnem amitterent Ecclesiae subleuandae, quae afflictæ in perpetuum & oppressa penitus videretur. Dionysius in Cappadociam est proiectus propria Caesaris in ipsum ira, propterea quod obiecta fraude ac dolo, cum in Athanasij damnationem consensisset temere, ac per imprudentiam, Eusebij mox admonitu resciderat eam sententiam, & fatalibus ex laqueis sese præter Arianorum vota & expectationem exsuerat. Addunt alij verberibus quoque sauitum, ingestasque contumelias, quas inuidia solers, atque cinctus armis & potentia furor potuerit inuenire. Certè quidem ea fuit

fuit *ſæuitia*, ſemimartir vt appellaretur, indicante titulo relictum homini ſpiritum & vitam, de cætera immanitate nihil omiſſum. Neque mitius actum eſt cum Eusebio ipſo Vercellensi. Simul Pancratius, Hilarius, Lucifer, auguſta nomina, & haud dubie firmamenta Catholicæ rei, in exſilium miſſi. Ad Liberium quoq; principem ſacrorum, furor & rabies illa peruenit, quem ablegatum in Thraciam conſtat ex co itinere perueniſſe Mediolanum, & appellatum extrema petitione ac tentamento, vti ſubſignaret eas tabulas, quæ damnabant Athanaſium, poſtquam intrepidus abnuebat, dimiſſum, miſerante cum lacrimis Eccleſia Pontificatum extorrem, & ſua pulſam ſede vicariam Numinis Maieſtatem. Exſuli Liberio Felix eſt ſuffectus; Epiſcoporum aliorum munera & loca tenuere deinceps alij, prout quiſque apud Conſtantium gratia & fauore prior foret. Nobis ex ea colluione Auxentius imperauit, exturbandi Dionyſij præcipuus apud Cæſarem exſtimulator. Poſtquam Auxentij ſcelere, furore Conſtantij, & illa Sectæ victricis temeritate ac violentia Dionyſius exceſſit, fœda certamina populum Eccleſiamq; Mediolanenſem exercuere, nec ibi deinde vlla forma ſanæ ciuitatis erat. Caput & origo malorum idem Auxentius, qui cum Dionyſij ſedem occuparet, acceptus Arianis, inuiſus Catholico nomini, ſecum ipſe diſcors, turbabat omnia contrarijs mortibus ac ſtudijs. Sed in ea diſſenſione contentio diſpar erat, adulterinumq; pontificem & profana ſacra, pars altera defendebat acrius, quàm altera poterat oppugnare. Nam Arianos, prin-

cipis

cipis fauor feroces in certamen dabat; Catholicis ac-
cisæ vires, & summa iniquitas earum rerum, quæ
plurimum valere solent, simul atque discedi in par-
tes cœptum fuerit. Porrò Auxentius ipse ingenio se-
ditiosus erat ac turbulentus, vt, etiam si legitimum
magistratum obtineret, sollicitare tamen posset sta-
tum quietæ ciuitatis, neq; recti aut sinceri quicquam
fineret. Is, tùm concionando palam, tùm occulte
pollicendo, machinandoq; semper aliquid, quam-
plurimos traducere conabatur ad suam factionem,
quæ vbi satis ampla, satisq; firma visa est, non tem-
perauit, quominus pericula atque terrores Imperato-
rios publicè omnibus intentaret. Itaque promulga-
tur edictum, quo monebantur Ciues, vt pro iusto ac
legitimo Pontifice Auxentium haberent. Si quis ad
illius iussa tardus contumaxve foret; proponebantur
ad terrorem ea, quæ principes interminari solent,
quando suas terrore leges armare volunt. Ab eo edi-
cto, pluribus timor & fœdi obsequij necessitas cre-
uit; pauci fidem & religionem ante habuere. Alte-
ros multa quotidie sequebantur præmia sceleris ac le-
uitatis, alteri mulctati & spoliati graue cæteris exem-
plum præbebant. Auctorem quoq; habeo, Sacerdo-
tes Catholicæ partis immisso Satellitio sæpe pulsatos
ad aras, & populares, ibi res indignas pertulisse, quò
venerant ad celebranda Mysteria venerandumq; Nu-
men. Dicuntur inter ipsa pietatis officia necati fer-
ro, perempti lapidatione vel incendio, quæue alia
sunt exempla præcipitis iræ, hæc omnia sustinuisse
quotquot Edicti auctoritatem adspernarentur. Sed

ego,

ego, vti magnam eam calamitatem fuisse concesserim, & valde inimica tempora Catholicae religioni; Sic patratas per templa caedes, & quasi Numini vim illatam cunctanter admodum & dubitanti similis retulerim. Constantius enim & Auxentius, licet opinionis errore precipites ad exitium ruerent, spem tamen & viam aliquam salutis utique sequebantur. Neque vero fit simile, aut alterum permisisse tantum crudelitatis in subiectos, quos ad novam religionem traduci per ocium volebat; aut alterum, id quod non permetteretur, usurpasse. Caeterum haec infectatio Catholici nominis, & veluti capta Mediolani pietas & religio, indignationem & dolorem externorum ciebat, auxilia nulla mittebantur, aut missa non valebant. In quibusdam annalibus inuenio, Vercellensem Eusebium per haec tempora Mediolanum iuisse missum à Pontifice maximo. Ibi postquam docuerit Caesarem; quanto Reipublicae Christianae damno, pro Dionysio Auxentium imposuisset Ecclesiae Mediolanensi, amouisse ipsum Auxentium, eiusque confutasse dogmata, quae animi multorum essent infecti. Quia porro Mediolanensis Archiepiscopi munera vicesq; per id tempus obierit, hinc locum esse datum eorum errori, qui Vercellas ipsas aliquando fuisse Metropolin credidere. Sed ex eo potius, quod Eusebius idem adfuerit antea pugnanti in Arianos Dionysio; quam quod hoc tempore Mediolanum venerit, hanc apud illos valuisse famam reor. Cum enim per calamitatem eam quae Catholicos Episcopos post Concilium Mediolanense distraxit, ipse simul cum caeteris

Euse-

Eusebius in exilium abierit, nec fortasse iam vivebat, neque si viveret, haberetur idoneus perferendis mandatis ad Constantium, cuius animū in ipso Concilio varijs actionibus offendisset. Sed vti Eusebium inter hosce tumultus fuisse Mediolani nō assentimur, ita complectimur eam famam, quæ nominis incliti Martinum ea tempestate ibi aliquandiu tradit substituisse. Nam & ad ipsam congruunt tempora, & grauiſſimæ litteræ fidem adſtruunt. Eius viri primordia & conatus pro Mediolanensium salute susceptos, itēque exitum explicabo. Nam præterquam quod res illius ad memoriam insignes fuere, simul etiam intelligetur, quā impotenter ac superbe Auxentius ageret ferret cuncta, & quā pertinaciter ad sanctitatem omnem opprimendam excubaret. Martinus natione Pannoniensis fuit, eximia fama sanctitatis & modestiæ, atque tanta in pauperes caritate, vt cum militarem vitam initio secutus eſſet, stipendia in ipsos diuideret, sibi tantum reſeruaret, quantum quotidiana tolerandæ vitæ necessitas postularet. Mox animo mansueto militiam pertraxit, & Ecclesiastica disciplina delectatus, ab Hilario Bictaviensium Episcopo in Acolitorum numerum adſcribitur. Inde fidem Catholicam egregius Christi miles defendebat, cumq; paullo post in patriam reuertisset, magni concursus ad illum fiebant, iamq; Doctor ibi gentium habebatur. Sed Ariani coorti statim ex insidijs, neque consistere hominem passi. Per eorum calumnias, missus in exilium, forte, an consilio Mediolanum venit. Ibi tamquam in altera patria, tenui parato te-

cto, & conciliatis amicis, discipulorum conuentus habebat, & quoquo modo poterat, in summa rerum iniquitateungebatur Apostolico munere. Neque ambigitur, quin fibras Arianae prauitatis ex multorum animis euulserit, qui cupidi lucis, & salutis, vltro sese illi ad disciplinam dabant. Ac eorum postea crescente numero, Monasterium inchoauit, sicuti constans fama est, eaque Gregorij Turonensis testimonio confirmata. Hæc Martini cœpta & conatus, vbi procedere feliciter Auxentius videt, suis artibus hominem aggreditur. Et quia nullum innoxia vita crimini locum dabat, accusatores & testes è suo grege submisit, quorum infami conspiratione circumuentus Dei seruus eijcitur ex ea vrbe, cui lucem & salutem adferebat. Locus, vbi primùm habitauerit, Ticinensi regione iuxta Diui Victoris ædem monstratur; Collegæ ac socij, Maurilius Andegauiensis, & Gaudentius Nouariensis memorantur. Hunc exitum Mediolani Martinus habuit aliorum postea gentium felicitati, & saluti destinatus postquam ibi locum obtinere non potuerat. Per septem fere annos ab illo turbulento Concilio, Constantius, & Auxentius, & vniuersa res Arianorum grassata est inoffenso cursu, miserisq; conflictata modis ingemuit ac nutauit Ecclesia. Demum Constantius extinguitur fera morte. Non tamen ille finis calamitatum. Quippe successerat Iulianus cognomento Apostata. Is delere ac excindere penitus rem Christianam agitauit, eaque defertoris libidine confestim reditum est ad vetera. Carnifices rursus, & Martires, & plena cædibus Ecclesia

clesia prioris æui sæuitiæ consimile spectaculum exhibere. Mox Iulianus ipse spectaculum fuit. Namque post nuncupata dijs inanibus vota, cum tenderet signis infestis in Persam hostem incerto percussore vulneratur humerum lethali plaga, & nequicquam ostentantes tela corporis custodes, cum aliquandiu fluctuassent, exanimem principem inter miracula Christianæ religionis adspexere. Scilicet respirare Catholicos aliquando, & Ecclesiæ toti ex turbido tranquillum exoriri diem oportebat. Ea spes orta, postquam sublato Iuliano, rerum summa penes Iouianum fuit. Verùm is quoque breui moritur, & eo mortuo, Valentinianus regnat optime erga Ecclesiam animatus ille quidem; sed ita, ut factionem Arianam sua perire tabe cuperet, tumultus & pericula non placerent. Auxentius autem ubi principis inclinationem animaduertit, tunc maxime cœpit intendere astus & dolos, optima specie pessimum animum occultare, vultum ac sermonem fingere, prorsus id agere, ut procellam imminentem pastoralis animi simulatione sustineret. Ac principio quidem, ex animi sententia res cadebat, & erat ea simulatio, ut tempori Arianorum accommodata & apta, sic diuturnæ perturbationi Catholicæ partis opportuna. Nam, & alteri, intentum in sua damna principem sic auertebant, & alteris, illorum metus quietem & securitatem dabat. Cum velut induciæ tacitæ per hunc modum essent, & quædam imago quietis ac pacis urbem obtineret, Hilarius Pictauiensis inclytus ea tempestate vir Mediolanum venit, ut cadentem, & ruinæ proximum

Auxentium vigeret, futurus haud dubiè vindex & liberator eius Ecclesiae, nisi casus quidam infestus obstitisset. Cæterum, parum constat, veneritne suo pte nutu miseratus ciuitatis amplissimæ statum, an iussu Pontificis Maximi, qui, Cæsaris animum, Auxentij trepidationem, quietem & silentia factionis vniuersæ nactus, tantas rerum opportunitates amittendas esse non putarit. Is igitur Hilarius, simul atq; vidit, quo in statu res esset, ita conuincere Auxentium statuit, vt ei locus in posterum ad inficiendos animos esse non posset. Quare petit à Cæsare, vt interposita ipsius auctoritate, cum Auxentio publice disputare liceat, ea conditione, vt si ille victus abierit, in perpetuum obmutescat, nec Euangelicæ doctrinæ, sanctissimisq; institutis oblatrare pergat. Annuit amicus Catholico nomini princeps, atque vt rectè & ordine fierent omnia, viros doctrina & auctoritate claros iubet interesse disputationi. Iam animi omnium in expectationem extremi certaminis erecti erant, iamque melior pars victoriam spe & cogitatione preceperat, iam alteri illi, sibi, & causæ, & magistro diffidebant, cum reluctari Auxentius, & fugere congressum cœpit. Causabatur, hominem esse irreligiosum Hilarium, à Saturnino iam antea damnatum, neque dignum ideò, qui cum sermo publicè de rebus diuinis institueretur. Ille tamen instabat, & facile diluta calumnia, rem eò deduxit, vt Auxentio congregiendi necessitas fieret. Vbi constituta dies venit, profert Auxentius ambigua quædam, obscura, perplexa, quibus, cum nullam de religione sententiam

tiam

tiam explicaret, tamen dicere aliquid videri prorsus volebat. Gnara fraus Hilario iudicibusq; multitudinem, ambigui sensus, & in incertum implicatae voces, rerum obscuritate suspensam tenebant. Ita dies ille nodis & ambagibus extricandis insumptus, neq; postea repetitam fuisse disputationem inuenio, siue iudicium eluserit Auxentius, siue Hilarius & Catholici fugitantem aduersarium habuerint pro victo. Certè res Arianorum ex eo die, magis, magisque labi coeperunt, nec deinde Auxentio ipsi honos, aut fides habebatur. Clara per gentes, & bonis omnibus admodum lata res fuit, ac Hilario ipsi publica gratulatio factiois profligatae titulum dabat. Sepultum ab eo Auxentium aiebant, eamq; postea vocem Diuus Hieronymus vsurpauit, cum Doctoris illius pietatem, & animi robur extolleret. Sed nescitur quonam postea modo factum fuerit, vt Hilarius ipse, dum reliquias contagionis tollere conatur, & urbis saluti perseueranter insistit, inde præceps in exsilium mitteretur, neq; pulcherrimi sui facinoris assequi finem posset. Proximum vero est ex ijs, quæ traduntur, Auxentium, fractam suam debilitatamq; vim ad antiquos dolos, & machinamenta retulisse; Inde suspicione aliqua mala sollicitatum Imperatorem, consilium cepisse de pellendo Hilario, Latum Arianis, sibi & Ecclesie perniciosum. Hilario pulso recepere animos Ariani, & deinde pestis hæc vsque in Ambrosij tempora varijs incrementis propagata multos mortaleis pessumdedit. Erat tamen interea locus aliquis Catholicæ veritati, & postquam valido secta

con,

conculsa motu labare semel coeperat, plurimis deinde ad eam labefactandam animus & vires fuere. Sed ut abolita tandem fuerit, utque Mediolani, post illius excidium velut ab stirpe latior Catholica religio caput extulerit, in loco reddemus. De Auxentij exitu difficile omnino est affirmare. Adeo implicans sententia, cum alij repentina morte sublatum, plures morbo, & senectute confectum, quidam etiam in Thraciae deserta relegatum tradant. Vtunque ea res habeat, non maturius exoneravit Ecclesiam, quam anno decimonono postquam eam occupasset. Natione Cappadox fuerat, & specimen prima aetate dederat indolis haud malae; sed ubi superbia, & libido, caeteraque humani animi pestes locum habuere, malus praeausque repertus est. Primum animi rebellis ac temerarij rudimentum sub Georgio illo posuit, qui pellendi Athanasij fuerat author, neque sane creditum est, tam multa sacrilega & nefaria ausurum fuisse Georgium nisi socium & instigatorem hunc habuisset. In Constantij gratiam sese per Eusebium quendam insinuarat ex ea seruatorum nota, quos barbarica consuetudo, custodiae thalamorum adhibet exacta virilitate. Postea sua dexteritate suisque paulatim artibus absque ullo interprete vel adiutore peregit caetera, neque parem gratiae locum facile quisquam apud Caesarem obtineret. Ut ille decessit, cum rerum dominos humanae vices identidem mutarent, eam ipse variationem mirifice ad suas utilitates accommodavit. Si Catholicam ad partem principis fauor inclinaret, eodem ipse dabat vitam & mores; aliam intentus erat, ut vel
acce-

accepta damna sarciret, vel in posterū firmaret opes.
 Hic homo, postquam pessimum vitæ genus incerta
 morte conclusit, nescio quomodo factum est, ut pro
 sacro & sancto in quosdam annales abiret. Tantane
 simulatio fuerit probitatis, an tanta eorum incuria,
 qui ævum illud prodidere? Cùm Auxentium Aria-
 num scribere debuissent, hominis nomen omis-
 sum est, impietatis appellatio sacrum
 titulum vsurpavit; statq; ho-
 die Sanctus Arianus
 inter co-
 rum nomina, qui Mediolanensem Ecclesiam ad-
 ministravere. Id notasse volui non sine sto-
 macho & ira, si homini perduto tam
 felix etiam in mortis tem-
 pora sua fraus
 foret.

